

Έντυπο υλικό στα Θρησκευτικά Α' Γυμνασίου

Η θρησκεία στη ζωή, στην ιστορία και στον πολιτισμό

Πορεία και ανάπτυξη

Τόμος 1ος

Έντυπο προσωρινό υλικό στα Θρησκευτικά Α' Γυμνασίου

Η θρησκεία στη ζωή, στην ιστορία και στον πολιτισμό Πορεία και ανάπτυξη

**Το έντυπο προσωρινό υλικό στα
Θρησκευτικά δημιουργήθηκε με
την ευθύνη της Επιτροπής Εμπει-
ρογνωμόνων του Ινστιτούτου Εκ-
παιδευτικής Πολιτικής στο πλαίσιο
υλοποίησης του Υποέργου «Εκ-
πόνηση Προγραμμάτων Σπουδών
Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμι-
ας Εκπαίδευσης και Οδηγών για τον
Εκπαιδευτικό «Εργαλεία Διδακτικών
Προσεγγίσεων» της Πράξης «ΝΕΟ
ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα) -
Νέο Πρόγραμμα Σπουδών. Το παρόν**

**υλικό συνοδεύει το αντίστοιχο
Πρόγραμμα Σπουδών και τον
Οδηγό Εκπαιδευτικού.**

**Για τη σύνταξη του φακέλου προ-
σωρινού υλικού στα Θρησκευτικά
Α΄ Γυμνασίου συνεργάστηκαν αμι-
σθή τα μέλη της επιτροπής εμπειρο-
γνωμόνων Όλγα Γριζοπούλου,
Δρ Θεολογίας και Παναγιώτης
Υφαντής, Αναπληρωτής Καθηγη-
τής τμήματος Θεολογίας Α.Π.Θ.
και οι θεολόγοι εκπαιδευτικοί:**

**Βάσω Γώγου
Θεολόγος, φιλόλογος, Επιμορφώ-
τρια στην Πιλοτική εφαρμογή των
Νέων Προγραμμάτων Σπουδών
για το μάθημα των Θρησκευτικών**

**Απόστολος Μπάρλος
Θεολόγος, ΜΤη Θεολογίας,
Επιμορφωτής στην Πιλοτική
εφαρμογή των Νέων Προγραμμά-
των Σπουδών για το μάθημα
των Θρησκευτικών**

**Σχεδιασμός και μορφοποίηση
φακέλου:**

**Όλγα Γριζοπούλου,
Απόστολος Μπάρλος**

**Εικαστικά έργα και εικονογράφηση
εξωφύλλου και οπισθόφυλλου:
Βάσω Γώγου**

Η αξιολόγηση, η κρίση των προσαρμογών και η επιστημονική επιμέλεια του προσαρμοσμένου βιβλίου πραγματοποιείται από τη Μονάδα Ειδικής Αγωγής του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής.

Η προσαρμογή του βιβλίου για μαθητές με μειωμένη όραση από το ΙΤΥΕ – ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ πραγματοποιείται με βάση τις προδιαγραφές που έχουν αναπτυχθεί από ειδικούς εμπειρογνώμονες για το ΙΕΠ.

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ
ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ
ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**

ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

ΦΑΚΕΛΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

**Έντυπο προσωρινό υλικό
στα Θρησκευτικά Α' Γυμνασίου**

Τόμος 1ος

**ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ
ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
«ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»**

Αγαπητοί μαθητές και αγαπητές μαθήτριες

Η σχέση σας με το μάθημα των Θρησκευτικών που ξεκίνησε στο Δημοτικό συνεχίζεται και στο Γυμνάσιο. Στόχος του φετινού μαθήματος είναι να προχωρήσετε τη γνωριμία σας κυρίως με τον Χριστιανισμό και την Ορθόδοξη παράδοση, αλλά και με θρησκείες του κόσμου. Μέσα από αυτήν τη γνωριμία θα μπορέσετε να ανακαλύψετε τον ρόλο της πίστης και της θρησκείας στον πολιτισμό του τόπου στον οποίο ζείτε (την Ελλάδα), αλλά και να καλλιεργήσετε προσωπικές ιδέες, απόψεις και στάσεις γύρω από τη θρησκευτική πίστη και τη θρησκευτική παράδοση στην οποία ανήκετε εσείς ή οι συμμαθητές σας. Το μάθημα δε θα σας

δώσει έτοιμες απαντήσεις. Αντιθέτως, θα σας ενθαρρύνει κυρίως να θέτετε ερωτήματα και να χτίζετε όλοι μαζί γνώση και εμπειρίες. Το μάθημα απευθύνεται σε όλους σας, ανεξάρτητα από πού κατάγεστε ή ποια σχέση έχετε με τη θρησκεία. Αποτελεί ευκαιρία για αμοιβαία γνωριμία και αποδοχή του άλλου, ειλικρινή διάλογο και συνύπαρξη· με άλλα λόγια, τις πολύτιμες και απαραίτητες προϋποθέσεις για τη θρησκευτική σας μάθηση, αλλά και για το άνοιγμά σας στον μεγάλο κόσμο που σας περιμένει!

Ο τίτλος του Φακέλου Υλικού που έχετε στα χέρια σας, αλλά και του μαθήματος για τη φετινή χρονιά είναι Πορεία και Ανάπτυξη. Πράγματι, στις πρώτες τέσσερις θεματικές

ενότητες θα ασχοληθούμε με την πορεία και την ανάπτυξη του Χριστιανισμού στους πρώτους αιώνες της ζωής του, παράλληλα με τη δική σας πορεία και ανάπτυξη, καθώς ήδη είστε μέλη μιας μεγάλης ομάδας, μαθητές ενός καινούριου σχολείου. Στις δύο τελευταίες ενότητες, θα προχωρήσουμε στη γνωριμία με τον κόσμο άλλων θρησκειών, για να ανακαλύψουμε τη δική τους πορεία και ανάπτυξη μέσα στην ιστορία και τον πολιτισμό.

Ξεφυλλίζοντας τον Φάκελο Υλικού θα προσέξετε πως περιέχει κείμενα πολλών συγγραφέων από διαφορετικές εποχές, εικόνες, αποφθέγματα, καθώς και ιδέες για εργασίες.

Τα Κείμενα ποικίλουν ως προς την προέλευση, τον χρόνο συγγραφής αλλά και το είδος τους. Δε χρειάζεται να τα αποστηθίσετε, αλλά ούτε και να τα επεξεργαστείτε όλα. Σε συνεργασία με τον δάσκαλό σας θα επιλέξετε με ποια θα ασχοληθείτε.

Οι Εικόνες του Φακέλου δεν έχουν ως σκοπό απλώς να διακοσμήσουν τις σελίδες. Σας προσφέρουν μια άλλη ματιά για τα θέματα που εξετάζετε, η οποία μπορεί να εμπλουτίζει τις ιδέες σας. Γι' αυτό και θα χρειαστεί να τις επεξεργαστείτε σε συνδυασμό με τα κείμενα.

Οι Προτάσεις για Εργασίες και Δραστηριότητες δε σας ζητούν μόνο να σκεφτείτε ή απλώς να απαντήσετε σε κάποιες ερωτήσεις. Σας προσκαλούν να φανταστείτε, να δημιουργήσετε, να συνεργαστείτε, να

κουβεντιάσετε, να παίξετε. Έτσι, το μάθημα των Θρησκευτικών μπορεί να γίνει ένα περιβάλλον όπου θα μοιράζεστε εμπειρίες και ιδέες.

Στη διάρκεια της χρονιάς, μπορείτε να κάνετε τις δικές σας παρατηρήσεις για το τι σας άρεσε και τι όχι. Τι σας δυσκόλεψε ή τι άλλο θα θέλατε. Θα είναι μια πολύτιμη βοήθεια για τους δασκάλους σας και για το ίδιο το μάθημα.

Ελπίζουμε και ευχόμαστε όλα αυτά που θα μοιραστείτε και θα μάθετε φέτος να συμβάλουν πραγματικά στη δική σας προσωπική και συλλογική πορεία και ανάπτυξη.

Οι συντάκτες του φακέλου

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 1

Μεγαλώνουμε και αλλάζουμε

11 / 6

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ

Αρχίζοντας τη φοίτησή σας σε μια νέα σχολική κοινότητα, το Γυμνάσιο, βρίσκεστε μπροστά σε πολλές αλλαγές και νέες απαιτήσεις. Για να μεταμορφώσετε αυτήν τη νέα πραγματικότητα σε πολύτιμη εμπειρία, θα χρειαστείτε έμπνευση, δύναμη, καλή οργάνωση και, το κυριότερο, ενότητα και πνεύμα συνεργασίας. Να είστε όλοι μαζί! Ο καθένας για όλους και όλοι για τον καθένα σε αυτό το καινούριο ταξίδι που αρχίζει φέτος. «Μεγαλώνουμε και αλλάζουμε», λοιπόν, για να ανταποκριθούμε στις απαιτήσεις των καιρών καρποφόρα και δημιουργικά.

Δυο χιλιάδες χρόνια πριν η χριστιανική Εκκλησία ανοίχτηκε στον κόσμο προσκαλώντας στους κόλπους της όλους τους ανθρώπους, δίχως εξαιρέσεις και αποκλεισμούς. Με αυτόν τον τρόπο η «καλή είδηση», το Ευαγγέλιο του Χριστού εξαπλώθηκε παντού, όχι όμως χωρίς δυσκολίες και εμπόδια. Για τρεις περίπου αιώνες οι χριστιανοί αντιμετώπιστηκαν με καχυποψία, κατηγορήθηκαν και διώχθηκαν. Το Διάταγμα των Μεδιολάνων και, λίγο αργότερα, η αναγνώριση του Χριστιανισμού ως επίσημης θρησκείας του Ρωμαϊκού Κράτους έφεραν τα μέλη της Εκκλησίας μπροστά σε νέες συνθήκες και πολύπλοκες απαιτήσεις. Για να τις αντιμετωπίσουν υπεύθυνα και αποτελεσματικά, χρειάζονταν καλή οργάνωση και πολλή προσπάθεια.

Στη θεματική αυτή ενότητα, αρχικά θα μοιραστείτε τις δικές σας εμπειρίες στη νέα φάση ζωής που αρχίζετε. Αυτό θα βοηθήσει στη συνέχεια να κατανοήσετε την πορεία της Εκκλησίας στους τρεις πρώτους αιώνες της ζωής της, να μπείτε στη θέση των προσώπων της εποχής και να ανακαλύψετε τη σημασία και τις συνέπειες των γεγονότων που τη σημάδεψαν.

περιεχόμενα

I. Το πέρασμα σε μια νέα σχολική κοινότητα, έναν καινούριο κύκλο ζωής

II. Η Εκκλησία ανοίγεται και εξαπλώνεται

- Το άνοιγμα της χριστιανικής πίστης στον κόσμο
- Στους δρόμους του κόσμου: Οι περιοδείες του Αποστόλου Παύλου
- Από τους διωγμούς και το μαρτύριο στη δικαίωση των χριστιανών και τη νομιμοποίηση του Χριστιανισμού
- Οι ναοί της νέας θρησκείας: Από τις κατακόμβες και τα οικήματα στην ανέγερση των μεγαλόπρεπων βασιλικών

- Ο Χριστιανισμός ως επίσημη θρησκεία της βυζαντινής αυτοκρατορίας

III. Η Εκκλησία οργανώνεται

- Από την «Εκκλησία του Δήμου» στην «Εκκλησία του Χριστού»
- Οι χριστιανοί, πολίτες ενός άλλου κόσμου
- Κλήρος και λαός
- Κοινότητες μέσα στην έρημο: Μοναχισμός
- Κοινοβιακός μοναχισμός. Η πνευματική πολιτεία της ερήμου

Ι. Το πέρασμα σε μια νέα σχολική κοινότητα, έναν καινούριο κύκλο ζωής

Από το Ημερολόγιο της Άννας Φρανκ

Την πρώτη μέρα στο Γυμνάσιο έβρεχε πολύ. Ένα μεγάλο πλήθος από παιδιά βρίσκονταν στο σχολείο: ομάδες αγοριών και κοριτσιών στέκονταν ολόγυρα κουβεντιάζοντας. Κάποιοι περιδιάβαιναν απ' τη μια ομάδα στην άλλη αναγνωρίζοντας φίλους και γνωστούς και ρωτώντας «σε ποια τάξη πας;» Εκτός από την

Λιζ, δεν ήξερα ούτε έναν που θα μπορούσε να είναι συμμαθητής μου κι αυτό δεν ήταν και πολύ ευχάριστο.

Στην τάξη μας, ο δάσκαλος φώναξε και έλεγξε τα ονόματα των μαθητών, μας ενημέρωσε για το ποια βιβλία έπρεπε να παραγγελθούν και κάποιες άλλες λεπτομέρειες.

Για να πω την αλήθεια, ήμουν βαθιά απογοητευμένη. Περίμενα τουλάχιστον να δω το πρόγραμμα και να γνωρίσω τον διευθυντή του σχολείου. Όταν επέστρεψα στο σπίτι έκανα μια συναρπαστική περιγραφή των εμπειριών μου, αλλά για να λέμε την αλήθεια, δεν ήξερα για το σχολείο, τους δασκάλους, τα παιδιά και το πρόγραμμα τίποτε περισσότερο από όσα και πριν! Το σχολείο άρχισε μια βδομάδα αργότερα. Και πάλι έβρεχε. Μας χώρισαν σε ομάδες των είκο-

σι. Αυτό σήμαινε ότι θα ανήκα πια σ' αυτή την ομάδα συμμαθητών.

Πρόκειται για το ημερολόγιο που κρατούσε η Γερμανοεβραία Άννα Φρανκ στο Άμστερνταμ, όσο καιρό κρυβόταν με την οικογένειά της από τους Γερμανούς, κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Η Άννα Φρανκ και η οικογένειά της συνελήφθησαν από την Γκεστάπο. Επέζησε μόνον ο πατέρας της, Όττο Φρανκ, χάρη στον οποίο εκδόθηκε το 1947 το ημερολόγιο. Έχει μεταφραστεί σε 30 γλώσσες.

Το πέρασμα από το Δημοτικό στο Γυμνάσιο

Την πρώτη μέρα του σχολείου ανέβηκα τα σκαλιά που οδηγούν από το προαύλιο στο κτήριο του Γυμνασίου. Στη μέση της σκάλας γύρισα το κεφάλι μου και αντίκρισα το Δημοτικό. Στάθηκα μια στιγμή και μετά κοίταξα μπροστά μου, πήρα μια βαθιά ανάσα και συνέχισα να ανεβαίνω. Πριν μπω στο Γυμνάσιο, μού ήρθαν στο μυαλό τα τελευταία λόγια της αποφοίτησής μας από την έκτη Δημοτικού: «Προχωράμε με το μυαλό στο Γυμνάσιο και την καρδιά στο Δημοτικό». Έτσι κι εγώ, τις πρώτες μέρες της νέας σχολικής χρονιάς σκεφτόμουν συνέχεια το Δημοτικό. Τώρα όμως έχει περάσει ένας μήνας. Ένα κομμάτι της καρδιάς μου θα ανήκει για πάντα

στο Δημοτικό μου. Το άλλο, όμως, το έχει κερδίσει ήδη το Γυμνάσιο, που έγινε μια αγκαλιά για μας, ένα δεύτερο σπίτι.

**Άννα-Μαρία, περιοδικό
νεογράφημα 8/11,
Θεσσαλονίκη 2016**

Η γιορτή, Μπάμπης Πυλαρινός

Πού πας караβάκι με τέτοιο καιρό;

- Πού πας караβάκι με τέτοιον καιρό;
Σε μάχεται η θάλασσα, δεν τη
φοβάσαι;

Ανέμοι σφυρίζουν και πέφτει νερό,
πού πας караβάκι με τέτοιον καιρό;

- Για χώρα πηγαίνω πολύ μακρινή
θα φέξουνε φάροι πολλοί να περάσω
βοριάδες, νοτιάδες θα βρω μα θα
φτάσω

με πρίμο αγεράκι, μ' ακέριο πανί.

- Κι αν οι κάβοι σου στήσουν τη νύχτα
καρτέρι;
Απάνω σου αν πέσει το κύμα θεριό
και πάρει τους ναύτες και τον
τιμονιέρη;
Πού πας караβάκι με τέτοιον καιρό;

- Ψηλά στο εκκλησάκι του βράχου
που ασπρίζει
για μένα έχουν κάμει κρυφή
λειτουργία
ορθός ο Χριστός το τιμόνι μου αγγίζει
στην πλώρη μου στέκει η παρθένα
Μαρία.

Ποίηση: Ζ. Παπαντωνίου,
μουσική: Α. Μάνου

Προτάσεις για εργασίες και δραστηριότητες στην τάξη

- 1. Σε ένα χαρτάκι σημειώστε σκέψεις και συναισθήματα από την πρώτη σας μέρα στο Γυμνάσιο. Στη συνέχεια, διαβάστε για λίγα λεπτά ο καθένας μόνος του τα κείμενα της Άννας Φρανκ και της Άννα-Μαρίας. Βρίσκετε ομοιότητες με όσα γράψατε; Συζητήστε τις με τον/την διπλανό/ή σας.**
- 2. Ακούστε το μελοποιημένο ποίημα «Πού πας караβάκι με τέτοιο καιρό» κι αφήστε τον εαυτό σας να περιπλανηθεί στους στίχους και τη μουσική του. Στη συνέχεια, χωριστείτε σε μικρές ομάδες (4-5 ατόμων). Κάθε ομάδα, αφού διαλέξει μια στρο-**

φή από το ποίημα, ας διαβάσει προσεκτικά τους στίχους. Προσπαθήστε ως ομάδα να αποδώσετε με την τεχνική «Ομαδικό Γλυπτό» το κύριο συναίσθημα που σας προκαλούν οι στίχοι της στροφής που διαλέξατε. Συζητήστε στην τάξη όλα όσα παρουσίασαν οι ομάδες και συσχετίστε τα με τα συναισθήματα που σας προκαλεί ο ερχομός σας στο Γυμνάσιο.

II. Η Εκκλησία ανοίγεται

και εξαπλώνεται

Η ΕΞΑΠΛΩΣΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

Η χριστιανική εξάπλωση στις περιοχές:

 στην εποχή του Ειρηναίου
(185 μ.Χ.)

 στην εποχή του Μ. Κωνσταντίνου
(325 μ.Χ.)

ΡΩΣΙΑ

ΜΑΥΡΗ ΘΑΛΑΣΣΑ

ΒΑΛΚΑΝΙΑ

Θεσσα-
λονίκη

Νίκαια

ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ

ΕΛΛΑΔΑ

Αθήνα

Έφεσος

Ταρσός

Αντιόχεια

ΚΡΗΤΗ

ΚΥΠΡΟΣ

**ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ
ΘΑΛΑΣΣΑ**

Ιερουσαλήμ

Αλεξάνδρεια

ΑΡΑΒΙΑ

B

**ΕΡΥΘΡΑ
ΘΑΛΑΣΣΑ**

Το άνοιγμα της χριστιανικής πίστης στον κόσμο

Στο κέντρο του χριστιανικού μηνύματος η Ανάσταση του Ιησού

Μετά το Σάββατο, τα ξημερώματα της επόμενης ημέρας, η Μαρία η Μαγδαληνή και η άλλη Μαρία ήρθαν να δουν τον τάφο του Ιησού. Ξαφνικά έγινε μεγάλος σεισμός, γιατί ένας άγγελος Κυρίου κατέβηκε από τον ουρανό, ήρθε, κύλησε την πέτρα από την είσοδο και καθόταν πάνω της. Η όψη του ήταν σαν αστραπή και τα ρούχα του ολόλευκα σαν το χιόνι. Τόσο τον φοβήθηκαν οι φρουροί, που άρχισαν να τρέμουν κι έγιναν σαν νεκροί. Ο άγγελος είπε στις γυναίκες: «Εσείς μη φοβάστε! Ξέρω ποιον γυρεύετε: τον Ιησού, τον σταυρωμένο. Δεν είναι εδώ· αναστήθηκε, όπως το είπε! Ελάτε να δείτε

το μέρος όπου βρισκόταν το σώμα του Κυρίου. Τρέξτε όμως γρήγορα και πείτε στους μαθητές του: “αναστήθηκε από τους νεκρούς και πηγαίνει πριν από σας, να σας περιμένει στη Γαλιλαία· εκεί θα τον δείτε”. Αυτά είχα να σας πω». Οι γυναίκες βγήκαν γρήγορα από το μνήμα με φόβο και με χαρά μεγάλη, κι έτρεξαν να πουν τα νέα στους μαθητές του. Καθώς όμως πήγαιναν να πουν τα νέα στους μαθητές του, τις συνάντησε ο Ιησούς, και τους λέει: «Χαίρετε!» Αυτές τον πλησίασαν, έπεσαν στα πόδια του και τον προσκύνησαν. «Μη φοβάστε!» τους λέει ο Ιησούς. «Πηγαίνετε να πείτε στους αδερφούς μου να φύγουν για τη Γαλιλαία, κι εκεί θα με δουν».

ΜΤ 28, 1-10

**Ο λευκός άγγελος, Ιερά Μονή Μιλέ-
σεβα (13ος αι.)**

Η αποστολή των μαθητών του Χριστού σε όλο τον κόσμο

Οι έντεκα μαθητές έφυγαν για τη Γαλιλαία στο βουνό, όπου ο Ιησούς τους είχε παραγγείλει να πάνε. Όταν τον είδαν, τον προσκύνησαν· μερικοί όμως είχαν αμφιβολίες. Ο Ιησούς τους πλησίασε και τους είπε:

«Ο Θεός μου έδωσε όλη την εξουσία στον ουρανό και στη γη. Πηγαίνετε λοιπόν και κάνετε μαθητές μου όλα τα έθνη, βαφτίζοντάς τους στο όνομα του Πατρός και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος και διδάξτε τους να τηρούν όλες τις εντολές που σας έδωσα. Κι εγώ θα είμαι μαζί σας πάντα, ως τη συντέλεια του κόσμου».

Μτ 28, 16-20

Τα πρώτα βήματα της Εκκλησίας

Η ιστορία της χριστιανικής Εκκλησίας αρχίζει με την Πεντηκοστή, καθώς την ίδια μέρα μετά το κήρυγμα του Πέτρου πολλοί άντρες και γυναίκες βαπτίστηκαν και έτσι σχηματίστηκε η πρώτη χριστιανική κοινότητα των Ιεροσολύμων. Πριν περάσει πολύς καιρός, τα μέλη αυτής της κοινότητας διασκορπίστηκαν

λόγω του διωγμού που ακολούθησε τον λιθοβολισμό του Στεφάνου. «Πορευθέντες», είχε πει ο Χριστός, «μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη» (Πηγαίνετε και κάνετε μαθητές μου όλα τα έθνη). Υπακούοντας σ' αυτή την εντολή, κήρυξαν όπου πήγαν, πρώτα στους Ιουδαίους, και πριν περάσει πολύς καιρός και στους εθνικούς. Ο Λουκάς έχει καταγράψει στις Πράξεις των Αποστόλων κάποιες από τις ιστορίες αυτών των αποστολικών ταξιδιών· τις άλλες τις διατήρησε η παράδοση της Εκκλησίας. Σε ένα εκπληκτικά μικρό διάστημα, μικρές χριστιανικές κοινότητες ξεφύτρωσαν σ' όλα τα κύρια κέντρα της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, ακόμη και σε μέρη πέρα από τα σύνορά της.

**Κάλλιστος Ware,
Η Ορθόδοξη Εκκλησία**

Ο Απόστολος Παύλος

Σημαντικό ρόλο στην εξάπλωση του Χριστιανισμού έπαιξε και ένας ξεχωριστός άνθρωπος, ο Απόστολος Παύλος. Όπως γράφει ο ίδιος: «Γεννήθηκα Ισραηλίτης από τη φυλή Βενιαμίν, Εβραίος γέννημα θρέμμα. Ως προς την εξήγηση του Νόμου ανήκα στους Φαρισαίους, με ζήλο κατεδίωκα την εκκλησία κι ήμουν άμεμπτος σε ό,τι αφορά την τήρηση του Νόμου» (Φιλ 3, 5-6).

Αρκετά πράγματα μαθαίνουμε γι' αυτόν από τις **Πράξεις των Αποστόλων, το πέμπτο από τα 27 βιβλία της Καινής Διαθήκης, το οποίο γράφτηκε γύρω στο 61 μ.Χ. από τον ευαγγελιστή Λουκά. Σε αυτό περιγράφεται η ζωντανή ιστορία της πρώτης Εκκλησίας: τα βήματα των Αποστόλων**

που διέσχισαν τις μεγάλες στρα-
τες της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας,
συναρπαστικά περιστατικά και
γεγονότα, η ζωή των πρώτων χρι-
στιανών, η οργάνωση των εκκλη-
σιαστικών κοινοτήτων κ.ά.

Η μεταστροφή του Αποστόλου Παύλου

Την πίστη των χριστιανών την κα-
τεδίωξα μέχρι θανάτου, συλλαμβά-
νοντας και κλείνοντας στις φυλακές
άντρες και γυναίκες, όπως μπορεί
να μαρτυρήσει και ο αρχιερέας και
όλο το μέγα συνέδριο. Από αυτούς
πήρα και επιστολές συστατικές για
τους αδελφούς μας τους Ιουδαίους
στη Δαμασκό, και πήγαινα να φέρω
στην Ιερουσαλήμ δεμένους και τους
εκεί χριστιανούς για να τιμωρηθούν.

Καθώς πήγαινα και πλησίαζα στη Δαμασκό, ξαφνικά κατά το μεσημέρι άστραψε γύρω μου δυνατό φως από τον ουρανό. Έπεσα στη γη κι άκουσα μια φωνή που μου έλεγε: «Σαούλ, Σαούλ, γιατί με καταδιώκεις;» Κι εγώ απάντησα:

«Ποιος είσαι, Κύριε;»

Η φωνή μού είπε: «Εγώ είμαι ο Ιησούς ο Ναζωραίος, που εσύ τον καταδιώκεις». Όσοι ήταν μαζί μου είδαν το φως και φοβήθηκαν· δεν άκουσαν όμως τη φωνή εκείνου που μιλούσε. Εγώ είπα: «Τι να κάνω, Κύριε;».

Τότε ο Κύριος μού απάντησε: «Σήκω και πήγαινε στη Δαμασκό. Εκεί θα μάθεις όλα όσα σου όρισε ο Θεός να κάνεις». Καθώς δεν έβλεπα από τη λαμπρότητα του φωτός εκείνου, μ' έπιασαν από το χέρι αυτοί

που ήταν μαζί μου και με οδήγησαν στη Δαμασκό. Εκεί ζούσε κάποιος Ανανίας, άνθρωπος που ακολούθούσε πιστά όσα λέει ο Μωσαϊκός Νόμος, και τον τιμούσαν όλοι οι Ιουδαίοι που κατοικούσαν στη Δαμασκό. Αυτός ήρθε να με συναντήσει, στάθηκε μπροστά μου και μου είπε: «Σαούλ, αδελφέ μου, απόκτησε πάλι το φως σου». Κι εγώ την ίδια στιγμή βρήκα το φως μου και τον κοίταξα. Κι αυτός μου είπε: «Ο Θεός των πατέρων μας σε διάλεξε να γνωρίσεις το θέλημά του, να δεις εκείνον που το εκπλήρωσε και να ακούσεις τη φωνή από το ίδιο του το στόμα. Γιατί εσύ θα γίνεις μάρτυράς του, και θα μαρτυρήσεις σε όλους τους ανθρώπους αυτά που είδες και άκουσες. Και τώρα, τι καθυστερείς, σήκω και βαφτίσου και ομολόγησε ότι αυτός

είναι ο Κύριος, για να καθαριστείς
από τις αμαρτίες σου».

Πραξ 22, 4-16

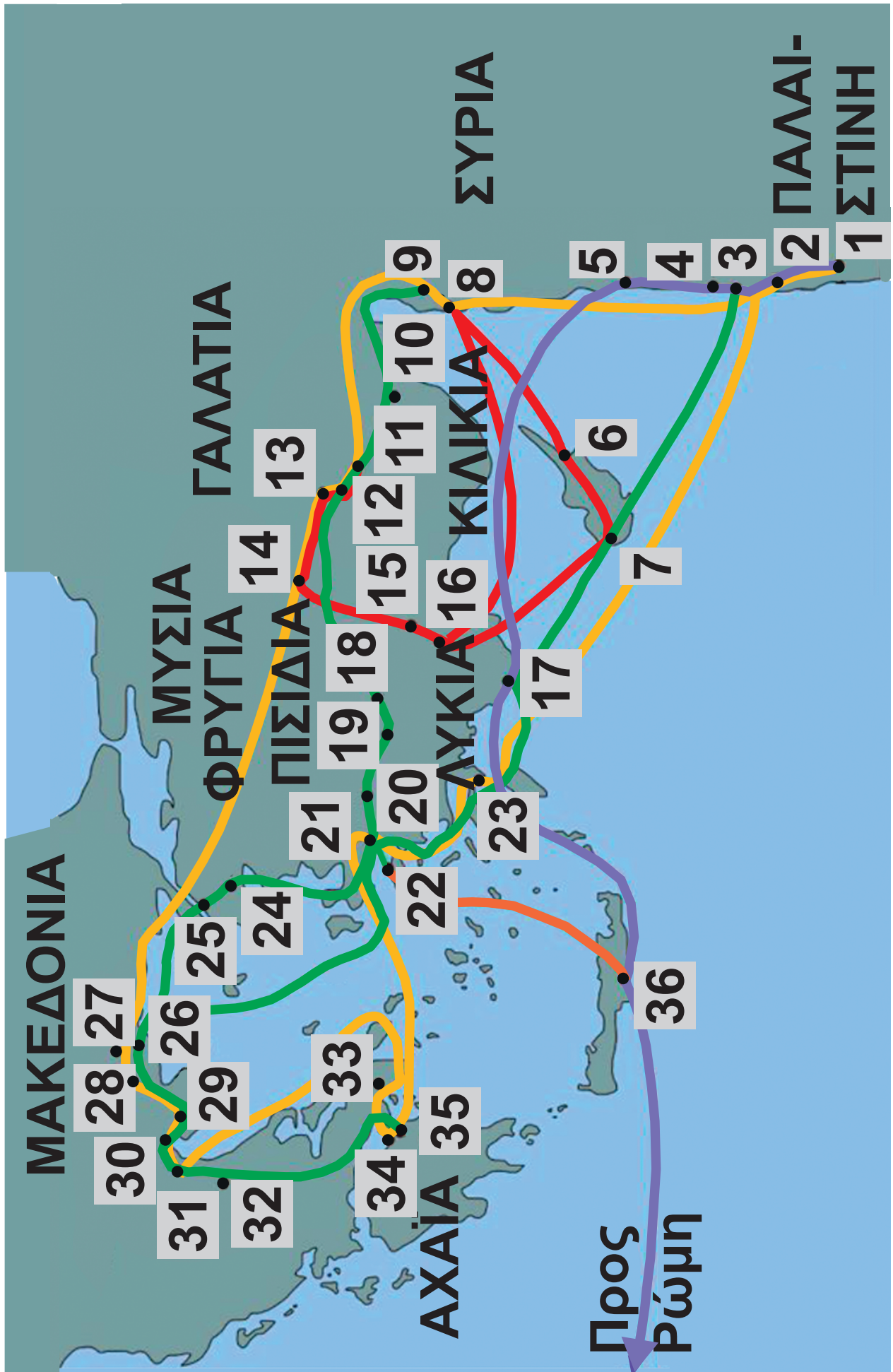

Η μεταστροφή του Απ. Παύλου, Oleg
Shurkus

Προτάσεις για εργασίες και δραστηριότητες στην τάξη

- 1. Προσπαθήστε να εξηγήσετε πώς έγινε και διαδόθηκε το μήνυμα του Ευαγγελίου τόσο γρήγορα σε τόσο πολλές και μακρινές περιοχές του κόσμου.**
- 2. Αφού διαβάσετε το κείμενο για τη μεταστροφή του Απ. Παύλου, παρατηρήστε τον πίνακα του Oleg Shurkus. Φανταστείτε ότι είσαστε ένας από τους άνδρες που είχε μαζί του ο Απ. Παύλος στην αποστολή καταδίωξης των χριστιανών και ζήσατε το περιστατικό που συνέβη στον δρόμο προς τη Δαμασκό. Ποιες είναι οι σκέψεις και τα συναισθήματά σας, καθώς οδηγείτε τον Παύλο στον Ανανία;**

Στους δρόμους του κόσμου: Οι περιοδείες του Αποστόλου Παύλου

ΠΕΡΙΟΔΕΙΕΣ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΑΥΛΟΥ

 1η Περιοδεία 3η Περιοδεία

 2η Περιοδεία Πιθανή διαδρομή

 Πορεία για την πρώτη φυλάκιση στη Ρώμη

1	Ιερουσαλήμ	7	Πάφος	13	Ικόνιο
2	Καισάρεια	8	Σελεύκεια	14	Αντιόχεια
3	Πτολεμαΐδα	9	Αντιόχεια	15	Πέργη
4	Τύρος	10	Ταρσός	16	Αττάλεια
5	Σιδώνα	11	Δέρβη	17	Πάταρα
6	Σαλαμίνα	12	Λύστρα	18	Κολοσσές

19	Λαοδίκεια	25	Τρωάς	31	Βέροια
20	Έφεσος	26	Νεάπολη	32	Λάρισα
21	Τραλλείς	27	Φίλιπποι	33	Αθήνα
22	Σάμος	28	Αμφίπολη	34	Κόρινθος
23	Κνίδος	29	Απολλωνία	35	Κεχραιές
24	Άσσος	30	Θεσσαλονίκη	36	Γόρτυς

Στη διάρκεια των περιοδειών του ο Απόστολος Παύλος:

- **διέσχισε χιλιάδες χιλιόμετρα, διδάσκοντας σε όλες τις σπουδαίες πόλεις της Μικράς Ασίας και της Ελλάδας**
- **έγραψε επιστολές προς τις κοινότητες που ίδρυσε**
- **χρησιμοποίησε κάθε μέσον της εποχής και συχνά κινδύνεψε**
- **είχε μαζί του πολλούς αφοσιωμένους συνεργάτες (Μάρκο, Βαρνάβα, Λουκά, Σίλα, Τιμόθεο)**
- **εργαζόταν όποτε του δινόταν η ευκαιρία**
- **κατηγορήθηκε, δικάστηκε, φυλακίστηκε**
- **καταδικάστηκε σε θάνατο και αποκεφαλίστηκε στη Ρώμη μεταξύ 66 και 68 μ.Χ.**

Οι 14 επιστολές του Αποστόλου Παύλου είναι τα πρώτα γραπτά μνημεία της Καινής Διαθήκης. Ο Παύλος τις έγραψε για να απαντήσει σε διάφορα ερωτήματα που του έθεταν οι πρώτες χριστιανικές κοινότητες. Και άλλοι Απόστολοι, όπως ο Πέτρος, ο Ιωάννης, ο Ιάκωβος και ο Ιούδας έγραψαν επιστολές που συμπεριλαμβάνονται στην Καινή Διαθήκη. Έτσι, συνολικά οι επιστολές της Καινής Διαθήκης είναι 21.

Ο Απ. Παύλος συγγράφει τις επιστολές του, Valentin de Boulogne, 1820

Ένα κήρυγμα για όλους

Καθώς ο Παύλος και ο Βαρνάβας έφευγαν από τη συναγωγή των Ιουδαίων, τους παρακαλούσαν οι εθνικοί να τους εξηγηθούν τα λόγια αυτά το επόμενο Σάββατο [...] Το επόμενο Σάββατο, ολόκληρη σχεδόν η πόλη μαζεύτηκε για ν' ακούσουν το λόγο του Κυρίου. Όταν είδαν οι Ιουδαίοι

το πλήθος, τους κυρίεψε φθόνος, αντιμιλούσαν σ' αυτά που έλεγε ο Παύλος και βλαστημούσαν. Τότε ο Παύλος και ο Βαρνάβας τους μίλησαν με παρρησία και τούς είπαν: «Έπρεπε να κηρύξουμε το λόγο του Θεού πρώτα σ' εσάς. Επειδή όμως τον διώχνετε [...] γι' αυτό κι εμείς στρεφόμαστε στους εθνικούς. Αυτή την εντολή άλλωστε μας έδωσε ο Κύριος: Εσένα έχω ορίσει φως για τα έθνη, για να φέρεις τη σωτηρία ως τα πέρατα της γης». Καθώς τα άκουγαν αυτά οι εθνικοί, χαίρονταν και δέχτηκαν το λόγο του Κυρίου.

Πραξ 13, 42-4

Αυτός (ο Χριστός) πραγματικά είναι για μας η ειρήνη. Αυτός έκανε τους δύο αντιμαχόμενους κόσμους ένα λαό και γκρέμισε με τον σταυρικό του θάνατο ό,τι σαν τείχος τούς

χώριζε και προκαλούσε έχθρα μεταξύ τους. Κατήργησε δηλαδή τον ιουδαϊκό νόμο των εντολών και των διατάξεων, για να δημιουργήσει με το έργο του από τα δύο εχθρικά μέρη, από τους Ιουδαίους και τους εθνικούς, μία νέα ανθρωπότητα, φέρνοντας την ειρήνη.

Εφ 2, 14-15

Είστε, λοιπόν, όλοι παιδιά του Θεού, αφού πιστεύετε στον Ιησού Χριστό. Κι αυτό, γιατί όσοι βαπτιστήκατε στο όνομα του Χριστού, έχετε ντυθεί το Χριστό. Δεν υπάρχει πια Ιουδαίος και ειδωλολάτρης, δεν υπάρχει δούλος και ελεύθερος, δεν υπάρχει άντρας και γυναίκα· όλοι σας είστε ένας, χάρη στον Ιησού Χριστό.

Γαλ 3, 26-28

Προτάσεις για εργασίες και δραστηριότητες στην τάξη

- 1. Αφού διαβάσετε τα παραπάνω κείμενα, συζητήστε: Ποιες διακρίσεις της εποχής καταργούν οι Απόστολοι; Πού βασίζεται η στάση τους; Τι συναισθήματα και σκέψεις σας προκαλεί αυτό;**
- 2. Χωριστείτε σε μικρές ομάδες (4-5 ατόμων). Φανταστείτε ότι είστε ειδωλολάτρες και ζείτε στη Θεσσαλονίκη τον 1ο αι. μ.Χ. Μαθαίνετε ότι στην πόλη σας θα μιλήσει κάποιος για έναν αλλιώτικο Θεό. Πηγαίνετε στη συγκέντρωση και ακούτε από τον ομιλητή να λέει: «δεν υπάρχει πια Ιουδαίος και ειδωλολάτρης, δεν υπάρχει πια δού-**

λος και ελεύθερος, δεν υπάρχει άντρας και γυναίκα. Όλοι είστε ένας, χάρη στον Ιησού Χριστό». Πώς νιώθετε; Ποιες είναι οι πρώτες σκέψεις που κάνετε; Τι ερωτήσεις θέλετε να κάνετε στον ομιλητή; (Τεχνική: «Ανακριτική Καρέκλα»)

3. «Διακρίσεις στη γειτονιά, στο σχολείο»: Διοργάνωση εξόρμησης για καθάρισμα των τοίχων από συνθήματα που αναπαράγουν διακρίσεις.

Από τους διωγμούς και το μαρτύριο στη δικαίωση των Χριστιανών και τη νομιμοποίηση του Χριστιανισμού

Το Ρωμαϊκό κράτος απέναντι στους Χριστιανούς

Είναι γεγονός ότι το Ρωμαϊκό κράτος αρχικά έδειξε αδιαφορία για τον Χριστιανισμό, επειδή τον θεωρούσε μια ιουδαϊκή αίρεση. Σιγά – σιγά, όμως, οι αρχές άρχισαν να θορυβούνται για μια σειρά από λόγους:

- άνθρωποι που κατείχαν ανώτερες θέσεις στη ρωμαϊκή κοινωνία γίνονταν χριστιανοί**
- οι χριστιανοί δε συμμετείχαν σε συνήθειες της εποχής (π.χ. ρωμαϊκά λουτρά, θεάματα και αιματηρές μονομαχίες) και αρνούσανταν**

να λατρέψουν οποιονδήποτε άλλο θεό εκτός από τον δικό τους

- **διατυπώνονταν σε βάρος των χριστιανών σοβαρές κατηγορίες (π.χ. ότι ήταν γενικά «φαύλοι άνθρωποι» ή ότι συνωμοτούσαν κατά του κράτους).**

Όλα αυτά διαμόρφωσαν ένα κλίμα προκατάληψης και καχυποψίας που ενισχύονταν από φήμες, π.χ. ότι οι χριστιανοί στα δείπνα τους θυσίαζαν και έτρωγαν μικρά παιδιά. Έτσι, για τρεις περίπου αιώνες μετά τη σταύρωση του Χριστού, οι χριστιανοί εξαιτίας του θρησκευτικού φανατισμού του λαού και της πολιτικής των αυτοκρατόρων διώκονταν ανελέητα.

Για όλα φταίνε οι χριστιανοί!

Είτε ο Τίβερης ανεβαίνει μέχρι τα τείχη, είτε ο Νείλος δεν ποτίζει τους αγρούς, είτε δεν βρέχει, είτε γίνει σεισμός, είτε πέσει πείνα ή λοιμός, αμέσως όλοι ωρύονται: «Οι χριστιανοί στα λιοντάρια!»

Τερτυλλιανός (νομικός και χριστιανός συγγραφέας που έζησε στη Βόρεια Αφρική περίπου το 200 μ.Χ.)

Οι χριστιανοί απειλή για όλους!

Για να σβήσει λοιπόν ο Νέρων τη φήμη (ότι έκαψε ο ίδιος τη Ρώμη) δι-οχετεύει ύπουλα την ιδέα, ότι αίτιοι είναι αυτοί που ήταν μισητοί για τα αισχρά έργα τους και ο λαός τους αποκαλούσε «Χριστιανούς»· και τους βασανίζει με σκληρότητα βασανιστήρια [...] Πιάστηκαν λοιπόν πρώτα όσοι

ομολογούσαν, κι έπειτα με την υπόδειξη εκείνων, πιάστηκε πολύ μεγάλο πλήθος, οι οποίοι θανατώθηκαν όχι πλέον με την κατηγορία τού εμπρησμού αλλά για μίσος προς το ανθρωπινό γένος.

Τάκιτος (Ρωμαίος ιστορικός που έζησε περίπου 56 μ.Χ.-120 μ.Χ.)

Το διάταγμα του Δέκιου (250 μ.Χ.)

Όλοι οι κάτοικοι της αυτοκρατορίας πρέπει να θυσιάσουν [...] «για την ασφάλεια της αυτοκρατορίας» μία συγκεκριμένη ημέρα (η ημερομηνία θα ποικίλει από τόπο σε τόπο και η σειρά μπορεί να γίνει έτσι ώστε η θυσία να ολοκληρωθεί εντός ορισμένης προθεσμίας αφότου μια κοινότητα λάβει το διάταγμα). Όταν θυσιάσουν, θα λάβουν πιστοποιητικό (libellus), που καταγράφει το γεγονός ότι έχουν συμμορφωθεί με την εντολή.

Οι διωγμοί κατά των Χριστιανών

Έως το 250 μ.Χ. οι διωγμοί εναντίον των χριστιανών ήταν τοπικοί και μεμονωμένοι. Παρ' όλα αυτά τα θύματα ήταν πολλά. Ο πρώτος γενικός διωγμός εξαπολύθηκε από τον αυτοκράτορα Δέκιο, με ένα διάταγμα που εξέδωσε το 250 μ.Χ. και το οποίο επέβαλλε σε όλους τους πολίτες να αποδείξουν την πίστη τους στη ρωμαϊκή θρησκεία θυσιάζοντας στα είδωλα. Ο πιο σφοδρός διωγμός (γνωστός ως «Μεγάλος Διωγμός») ήταν αυτός του Διοκλητιανού (244μ.Χ.-311 μ.Χ.), ο οποίος πίστευε ότι μόνο με την εθνική θρησκεία θα μπορούσε να αυξηθεί η δύναμη και το μεγαλείο του ρωμαϊκού κράτους. Γι' αυτό, από το 303 μ.Χ. και μετά, με σκληρά διατάγματα, οι χριστιανοί

διώκονταν σε όλη την αυτοκρατορία. Χιλιάδες ήταν οι χριστιανοί που μαρτύρησαν (μάρτυρες).

Τα μέτρα του ρωμαϊκού κράτους εναντίον των χριστιανών ήταν τα εξής:

- χριστιανοί αξιωματούχοι υποβάλλονταν σε εξευτελισμούς ή εκτελούνταν**
- οι χριστιανοί στερούνταν τα δικαιώματα, τα αξιώματα και τις θέσεις τους**
- οι περιουσίες τους δημεύονταν**
- τα ιερά βιβλία τους καίγονταν και τα κτίρια λατρείας τους ισοπεδώνονταν**
- υποχρεώνονταν να λατρέψουν τους ρωμαϊκούς θεούς ειδώλλως φυλακίζονταν, βασανίζονταν ή θανατώνονταν**
- ρίχνονταν σε στάδια για να γίνουν βορά άγριων θηρίων.**

Προτάσεις για εργασίες και δραστηριότητες στην τάξη

- 1. Φανταστείτε ότι ζείτε την εποχή του αυτοκράτορα Δέκιου. Φτάνει η είδηση ότι αύριο το πρωί στο κέντρο της πόλης όλοι θα πρέπει να προσφέρουν θυσίες στους θεούς της Ρώμης. Σκέψις και προβληματισμοί ενός χριστιανού. (Τεχνική: «Κύκλος συνείδησης»)**
- 2. Μετά από όσα μάθατε για την περίοδο των διωγμών, εξηγήστε τι μπορεί να σημαίνει για έναν χριστιανό η λέξη «μάρτυρας»;**

Το Διάταγμα των Μεδιολάνων (313 μ.Χ.)

Εγώ, ο Αύγουστος Κωνσταντίνος, κι εγώ, ο Αύγουστος Λικίνιος, αποφασίσαμε να δώσουμε και στους χριστιανούς και σε όλους την ελευθερία να ακολουθήσουν όποια θρησκεία θέλουν [...] Τώρα ελεύθερα και απλά μπορεί καθένας από εκείνους που πρεσβεύουν τη θρησκεία των χριστιανών να τη διατηρεί χωρίς καμιά ενόχληση [...] Έχει δοθεί η εξουσία αυτή και σε όσους άλλους θέλουν να ακολουθούν τη λατρεία και θρησκεία της αρεσκείας τους, κατά τρόπον ώστε να μπορεί καθένας να προτιμά και να υπηρετεί οποιανδήποτε θρησκεία θέλει.

Ευσέβιος, Εκκλησιαστική Ιστορία

Το τέλος των διωγμών

Οι άνθρωποι απαλλάχθηκαν από το φόβο των πρώην καταπιεστών τους. Τώρα πλέον τελούνταν λαμπρές και πανηγυρικές γιορτές, όλα ήταν γεμάτα από φως. Όλοι όσοι προηγουμένως θλίβονταν, έβλεπαν γύρω τους γελαστά πρόσωπα. Όλοι μαζί έψαλλαν ύμνους στις πόλεις και στην ύπαιθρο, πρώτα στον Θεό που βασιλεύει παντού και έπειτα ευγνωμονούσαν τον ευσεβή βασιλιά (Κωνσταντίνο).

Ευσέβιος, Εκκλησιαστική Ιστορία

ΑΠΟ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

Άρθρο 13

- 1. Η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης είναι απαραβί-
αστη. Η απόλαυση των ατο-
μικών και πολιτικών δικαιω-
μάτων δεν εξαρτάται από τις
θρησκευτικές πεποιθήσεις κα-
θενός.**
- 2. Κάθε γνωστή θρησκεία είναι
ελεύθερη και τα σχετικά με
τη λατρεία της τελούνται ανε-
μπόδιστα υπό την προστα-
σία των νόμων. Η άσκηση της
λατρείας δεν επιτρέπεται να
προσβάλλει τη δημόσια τάξη
ή τα χρηστά ήθη. Ο προσηλυ-
τισμός απαγορεύεται.**

- 3. Οι λειτουργοί όλων των γνωστών θρησκειών υπόκεινται στην ίδια εποπτεία της Πολιτείας και στις ίδιες υποχρεώσεις απέναντί της, όπως και οι λειτουργοί της επικρατούσας θρησκείας.**
- 4. Κανένας δεν μπορεί, εξαιτίας των θρησκευτικών του πεποιθήσεων, να απαλλαγεί από την εκπλήρωση των υποχρεώσεων προς το Κράτος ή να αρνηθεί να συμμορφωθεί προς τους νόμους.**
- 5. Κανένας όρκος δεν επιβάλλεται χωρίς νόμο, που ορίζει και τον τύπο του.**

Εξελίξεις μετά το διάταγμα των Μεδιολάνων

Με την έκδοση του διατάγματος αυτού όλα άλλαξαν. Οι χριστιανοί μπορούσαν πλέον να λατρεύουν χωρίς εμπόδια τον Θεό τους και χωρίς να στερούνται κανένα άλλο πολιτικό, κοινωνικό ή προσωπικό δικαίωμα (ελευθερία, περιουσία, τιμή). Στην πραγματικότητα, ο Κωνσταντίνος προσέφερε στην Εκκλησία, όχι μόνο ειρήνη κι ελευθερία, αλλά και προστασία και στενή συνεργασία. Η μεταστροφή του Κωνσταντίνου συνοδεύτηκε από μια σειρά ευνοϊκών μέτρων υπέρ των χριστιανών, όπως:

- η Εκκλησία αναγνωρίστηκε νομικά ως κοινωνικός θεσμός υπό την προστασία του αυτοκράτορα**

- δόθηκαν πίσω στους κατόχους τους οι περιουσίες και τα κτήματα που είχαν κατασχεθεί την περίοδο των διωγμών
- καθιερώθηκε η Κυριακή ως αργία
- το δίκαιο άρχισε να επηρεάζεται από το χριστιανικό πνεύμα. Καταργήθηκαν ο θάνατος με σταύρωση και η πλήρης απομόνωση των φυλακισμένων, περιορίστηκαν οι σωματικές ποινές, ενώ απαγορεύτηκαν οι αγώνες των μονομάχων
- οι επίσκοποι, οι ιερείς και οι διάκονοι απολάμβαναν ιδιαίτερα προνόμια (π.χ. δε φορολογούνταν)
- με αυτοκρατορικές χορηγίες κτίστηκαν σπουδαίοι ναοί πάνω στους τάφους των μαρτύρων.

Μια άλλη σπουδαία απόφαση του Κωνσταντίνου ήταν η μεταφορά της πρωτεύουσας της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, το 330 μ.Χ., από τη Ρώμη στη Νέα Ρώμη, τη γνωστή μας Κωνσταντινούπολη. Προς το τέλος της ζωής του, όπως περιγράφει ο Ευσέβιος, βαφτίστηκε και πέθανε ντυμένος στα λευκά λέγοντας: «Τώρα γνωρίζω ότι είμαι αληθινά μακάριος και έτοιμος να αξιωθώ την αιώνια ζωή, τώρα που έχω μεταλάβει του θείου φωτός». Η Εκκλησία τον αναγνώρισε ως άγιο και μάλιστα τον ονόμασε «Μέγα».

Το Χριστόγραμμα ως στρατιωτικό έμβλημα του Μ. Κωνσταντίνου

Ο Κωνσταντίνος [...] ήδη από το 305, υιοθέτησε ένα νέο στρατιωτικό έμβλημα: μια μακρά χρυσή λόγχη με ένα πορφυρό ύφασμα, πάνω στο οποίο, αντί για τον παραδοσιακό αυτοκρατορικό αετό βρισκόταν Χριστόγραμμα στεφανωμένο με δάφνη. Το ύφασμα, κρεμασμένο από ένα μέρος

της λόγχης, απεικόνιζε τις προσωπογραφίες του αυτοκράτορα και των διαδόχων γιων του, πράγμα που παρέπεμπε σε κληρονομική δυναστεία. Το σύμπλεγμα αποτελούσε το λάβαρο, έμβλημα νίκης που το προστάτευε μία φρουρά πενήντα ανδρών.

A. Garile, «Ο αυτοκράτορας, οι σύνοδοι και η εκκλησιαστική τάξη», στο Π. Υφαντής (επιμ.), Χριστιανικός βίος και πολιτική εξουσία

Κωνσταντινούπολη: η χριστιανική καρδιά της αυτοκρατορίας

Τρακόσιες θρησκείες είχε το Ρωμαϊκό Κράτος. Όλες σβήσανε, η μια ύστερ' απ' την άλλη, και βασίλευσε ο χριστιανισμός. Μητρόπολη της νέας θρησκείας καταστάθηκε η Κωνσταντινούπολη, που την έχτισε ο Μέγας Κωνσταντίνος στο μέρος που ήτανε πρωτύτερα ένα χωριό, το αρχαίο Βυζάντιο. Η Κωνσταντινούπολη έγινε

παραμυθένια πολιτεία. Τη λέγανε «Βασιλεύουσαν Πόλιν», «Θεοφρούρητον», «το καύχημα των ζώντων υπό την του ηλίου ανατολήν», κι άλλα πολλά ονόματα είχε η θαυμαστή αυτή πολιτεία. Όλος ο κόσμος γύριζε γύρω στην Κωνσταντινούπολη, όλοι οι άνθρωποι ονειρευόντανε να πάνε στην Πόλη.

**Φ. Κόντογλου, «Η Βασιλεύουσα»,
Η πονεμένη Ρωμιοσύνη**

Προτάσεις για εργασίες και δραστηριότητες στην τάξη

- 1. Φανταστείτε ότι ζείτε στο 313 μ.Χ. και μόλις μάθατε για το διάταγμα που υπέγραψε ο Κωνσταντίνος με τον Λικίνιο στα Μεδιόλανα. Χωριστείτε σε μικρές ομάδες (4-5 ατόμων).**

Κάποιες ομάδες εκπροσωπούν τους εθνικούς και κάποιες τους χριστιανούς. Αφού καταγράψετε τα συναισθήματα και τις σκέψεις που σας προκάλεσε το διάταγμα, προσπαθήστε να οργανώσετε έναν διάλογο μεταξύ χριστιανών και εθνικών.

2. «Στην Ελλάδα, όπου οι περισσότεροι πολίτες είναι Χριστιανοί Ορθόδοξοι, οι Ινδοϊστές έχουν το δικαίωμα να εκφράζουν ελεύθερα την πίστη τους και να έχουν τους δικούς τους τόπους λατρείας». Αποφασίστε με επιχειρήματα αν συμφωνείτε ή όχι με την παραπάνω πρόταση. (Τεχνική: «Θετικό – Αρνητικό»)

3. Αναγνωρίστε και αξιολογήστε τις θρησκευτικές ελευθερίες που προβλέπονται στο άρθρο 13 του Ελληνικού Συντάγματος.

4. Ιστοεξερεύνηση στο διαδίκτυο με θέμα: Τα μνημεία που σώζονται σήμερα στην Κωνσταντινούπολη από την εποχή του Μεγάλου Κωνσταντίνου και του Ιουστινιανού.

Οι ναοί της νέας θρησκείας: Από τις κατακόμβες και τα οικήματα στην ανέγερση των μεγαλόπρεπων βασιλικών

Οι πρώτοι ναοί των χριστιανών

Αρχικά οι χριστιανοί συγκεντρώνονταν σε ιδιωτικές κατοικίες των πλουσιότερων πιστών. Από το τέλος του 2ου μ.Χ. αιώνα, όμως έχουμε κτίρια που κατασκευάζονται ειδικά ως χώροι λατρείας. Ονομάζονται «ευκτήριοι οίκοι», «εκκλησίες», «οίκοι Θεού» και «οίκοι Κυρίου». Η παλαιότερη μορφή οίκου-εκκλησίας που έχει ανακαλυφθεί βρίσκεται στην ελληνιστική πόλη Δούρα Ευρωπό που βρίσκεται στη Συρία, στην όχθη του ποταμού Ευφράτη και χρονολογείται γύρω στο 230 μ.Χ.

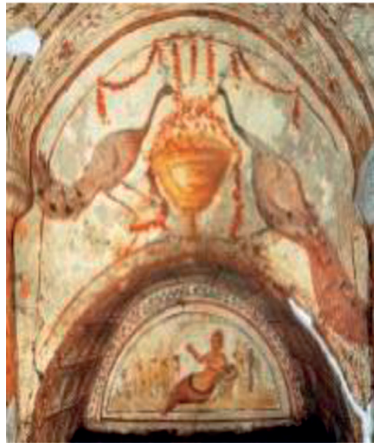
Οι κατακόμβες

Στη διάρκεια των τριών πρώτων αιώνων οι χριστιανοί, επειδή δεν είχαν δικά τους κοιμητήρια, έθαβαν τους νεκρούς τους στις κατακόμβες. Οι κατακόμβες ήταν υπόγειοι τόποι ταφής νεκρών γύρω από τη Ρώμη αλλά και αλλού. Ήταν σήραγγες σε μορφή λαβύρινθου, που μπορούσαν να φτάνουν σε μήκος πολλών χιλιομέτρων. Στους πορώδεις τοίχους των διαδρόμων είχαν δημιουργηθεί ορθογώνια κοιλώματα για την τοποθέτηση των νεκρών. Επίσης, υπήρχαν μεγαλύτερα κοιλώματα με καμάρα στο πάνω μέρος ή και ολόκληρα δωμάτια που χρησίμευαν ως οικογενειακοί τάφοι, διακοσμημένοι με τοιχογραφίες. Καθώς ως τόποι ταφής ήταν ιεροί και απαραβίαστοι, οι

χριστιανοί άρχισαν να συγκεντρώνονται εκεί και να τελούν τη Θεία Ευχαριστία πάνω στους τάφους των μαρτύρων.

Τα σύμβολα των κατακομβών

Στις κατακόμβες οι πρώτοι χριστιανοί καλλιτέχνες άρχισαν να ζωγραφίζουν παραστάσεις, επιδιώκοντας να εκφράσουν την πίστη τους και όχι απλώς να διακοσμήσουν τους υπόγειους τάφους. Σε πρώτη φάση χρησιμοποιούν συμβολικά θέματα και αλληγορίες. Τέτοια σύμβολα είναι ο ιχθύς, το παγώνι, το περιστέρι, η άγκυρα, η ναυς, το Α και το Ω, το μονόγραμμα του Χριστού (Χ και Ρ), το πτηνό φοίνικας, ο Ορφέας, η δεόμενη ψυχή. Στη συνέχεια απεικονίζονται και θέματα από την Παλαιά Διαθήκη, καθώς και από την Καινή Διαθήκη.

**Κατακόμβη Αγ. Καλλίστου, Ρώμη,
2ος αι.**

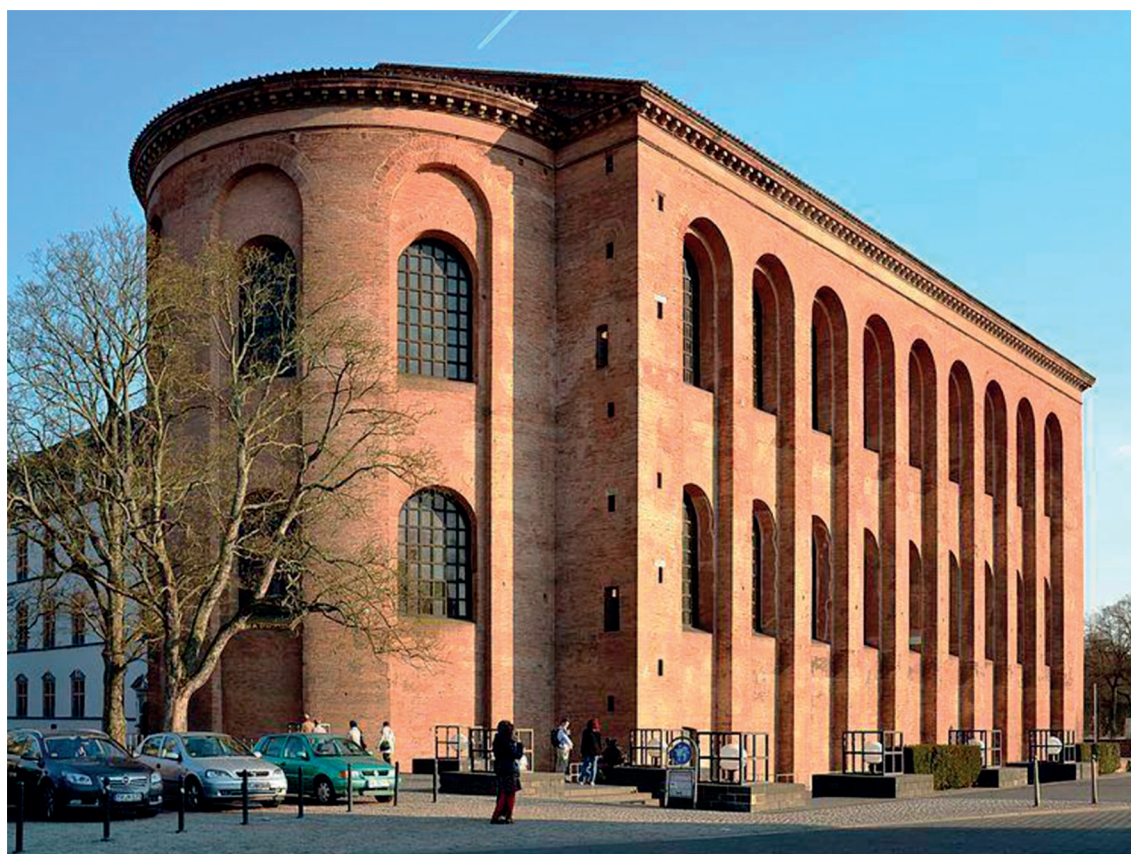
Οι πρώτοι ναοί

Μετά το διάταγμα των Μεδιολάνων (313 μ.Χ.) άρχισαν να κτίζονται καινούριοι ναοί, μεγάλοι σε διαστάσεις και λαμπροί σε πολυτέλεια. Πολλοί έχουν τον τύπο της **βασιλικής**, δηλαδή ένα επίμηκες ορθογώνιο οικοδόμημα που χωρίζεται κατά μήκος σε **κλίτη** με σειρές από κίονες και έχει ξύλινη στέγη. Μία από τις μικρές πλευρές της βασιλικής βλέπει προς την ανατολή όπου σχηματίζεται η **κόγχη**, δηλαδή η ημικυκλική αψίδα με την Αγία Τράπεζα και τον θρόνο του επισκόπου. Στη μικρή πλευρά που βλέπει προς τη δύση υπάρχει ο **νάρθηκας**, ένας χώρος για τους κατηχούμενους, τους αιρετικούς και τους μετανοούντες. Στο μεσαίο κλίτος, σχεδόν στο κέντρο του ναού, υπάρχει ο **άμβωνας**. Ο τύπος της βασιλικής κληρονομήθηκε

από τον ελληνορωμαϊκό κόσμο.

Παράλληλα με τη βασιλική υπάρχει και το **περίκεντρο** (οκταγωνικό ή κυκλικό) λατρευτικό κτίριο, και αυτό με ελληνορωμαϊκή καταγωγή (μαυσωλεία και ηρώα). Το ιδιαίτερο γνώρισμά του είναι η θολωτή στέγη του, που σε μια εξελιγμένη μορφή της λέγεται **τρούλος**. Ο τρούλος προσδίδει στο ναό εξωτερικά μια μεγαλοπρέπεια, ενώ εσωτερικά μεταφέρει άπλετο φως. Επιδιώκοντας οι αρχιτέκτονες να στεγάσουν με τρούλο και τη βασιλική, δημιούργησαν τον τύπο της **τρουλαιίας βασιλικής**. Σ' αυτήν ο τρούλος στηρίζεται πάνω σε τέσσερις πεσσούς (τετράγωνους κίονες) που υψώνονται στο κέντρο της βασιλικής, μπροστά στην είσοδο του ιερού.

**Λ. Τσιακτσίρας-Ζ. Ορφανουδάκης-
Μ. Θεοχάρη, Ιστορία Ρωμαϊκή και
Βυζαντινή**

**Στη Βασιλική ("Basilica") της Τρί-
ερ (στη σημερινή Γερμανία) ήταν η
αίθουσα του θρόνου του Μεγάλου
Κωνσταντίνου. Η UNESCO την έχει
χαρακτηρίσει "μνημείο παγκόσμιας
πολιτιστικής κληρονομιάς"**

Προτάσεις για εργασίες και δραστηριότητες στην τάξη

1. Αφού παρατηρήσετε προσεκτικά τις εικόνες με τα σύμβολα των κατακομβών, καταγράψτε σε ένα χαρτάκι τις σκέψεις σας για τη σημασία τους. Κατόπιν, σε συνεργασία με τον/ην διπλανό/η σας συγκρίνετε τις σκέψεις σας και γράψτε ένα κοινό κείμενο. Στη συνέχεια, μοιραστείτε τα κείμενά σας με μια άλλη δυάδα και δημιουργήστε ένα κοινό κείμενο για τα σύμβολα των κατακομβών. (Τεχνική T.W.P.S.)

2. Παρατηρήστε προσεκτικά τη φωτογραφία της κατακόμβης του Αγίου Καλλίστου. Στη συνέχεια απαντήστε στις ερωτήσεις: Τι βλέπετε; Τι σκέφτεστε

γι' αυτό που βλέπετε; Τι σας κάνει να αναρωτιέστε; (Τεχνική Artful Thinking: «Βλέπω-Ισχυρίζομαι-Αναρωτιέμαι»)

Ο Χριστιανισμός ως επίσημη θρησκεία της βυζαντινής αυτοκρατορίας

Ο Μέγας Θεοδόσιος και ο Χριστιανισμός

Ο Θεοδόσιος, το 380 μ.Χ., σχεδόν αμέσως μόλις ανέβηκε στον αυτοκρατορικό θρόνο, ανακήρυξε τον Χριστιανισμό επίσημη θρησκεία του κράτους, δηλώνοντας: «Επιθυμούμε όλα τα διάφορα υπήκοα έθνη να ακολουθούν την θρησκεία που παραδόθηκε στους Ρω-

μαίους από τον άγιο Απόστολο Πέτρο». Με μια σειρά διαταγμάτων καταπολέμησε την ειδωλολατρία:

- την όρισε ως «εθνική δεισιδαιμονία»
- απαγόρευσε τις ειδωλολατρικές θυσίες (με ποινή θανάτου) και τις επισκέψεις σε εθνικούς ναούς
- σφράγισε τους κυριότερους ειδωλολατρικούς ναούς και τα μαντεία
- έκλεισε τη Φιλοσοφική Σχολή της Αθήνας.

Μέσα σε ένα τέτοιο κλίμα έλλειψης ανεκτικότητας που διαρκώς επιτείνονταν, παρουσιάστηκαν φαινόμενα βίας του όχλου εναντίον των μη χριστιανών και έγιναν καταστροφές ναών και ιερών των εθνικών.

Ένα διάταγμα του αυτοκράτορα Θεοδοσίου του Μεγάλου κατά των εθνικών

Κανένας απολύτως, από οποιαδήποτε τάξη ανθρώπων κι αν προέρχεται -είτε έχει κάποια εξουσία είτε κατάγεται από ισχυρό γένος είτε συμβαίνει να είναι ταπεινός στην καταγωγή και να μην ανήκει σε κάποια ευγενή οικογένεια- να μη σφάζει αθώα ζώα σε καμιά πόλη για να τα προσφέρει θυσία σε αναίσθητα είδωλα· ούτε να κάνει σπονδές με ανόθευτο κρασί, ούτε να λατρεύει τους εφέστιους θεούς με αρώματα, ούτε να τους ανάβει ιερή φωτιά και να βάζει επάνω λιβανωτά κι ούτε να κρεμάει γιορταστικά στεφάνια. Γιατί, αν κάποιος τολμήσει να θυσιάσει σφάγιο ή να κάνει μαντική με τα έντερα

σφαγμένου ζώου, θα θεωρηθεί παραδειγματικά ένοχος εσχάτης προδοσίας, θα φορτωθεί με όλες τις βαριές κατηγορίες και θα καταδικαστεί ανάλογα, ακόμη κι αν δεν επιδίωξε κάτι εναντίον της ζωής των ηγεμόνων.

Ο Ιουστινιανός και ο Χριστιανισμός

Στην πραγματικότητα, αυτό που ξεκίνησε με τον Μέγα Κωνσταντίνο και συνεχίστηκε με τον Μέγα Θεοδόσιο έφτασε στην κορύφωσή του κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Ιουστινιανού (527 μ.Χ. – 565 μ.Χ.). Ο Ιουστινιανός είναι ο αυτοκράτορας που επιχείρησε να αναδείξει το μεγαλείο της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, έκανε νικηφόρους πολέμους,

συστηματοποίησε τους νόμους, ενίσχυσε τα οικονομικά του κράτους και έκτισε τον ναό της Αγίας Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη.

Ο Ιουστινιανός θεωρούσε τον εαυτό του ως χριστιανό Αυτοκράτορα. Όλοι οι νόμοι του άρχιζαν πάντα με τη φράση «Στο όνομα του Κυρίου μας Ιησού Χριστού». Κυβερνούσε με απεριόριστη εξουσία δηλώνοντας ότι «μόνον ο Θεός και ο Αυτοκράτορας που ακολουθεί τον Θεό, μπορούν να κυβερνήσουν τον κόσμο με δικαιοσύνη». Ενδιαφέρθηκε και προσπάθησε πολύ για την ενότητα της Εκκλησίας, ασχολήθηκε με θεολογικά ζητήματα και δημοσίευσε πολλούς σχετικούς νόμους. Από νωρίς έλαβε σκληρά μέτρα εναντίον όσων ειδωλολατρών είχαν

απομείνει και έκλεισε την περίφημη Ακαδημία Πλάτωνος. Επίσης, περιόρισε με νομοθετικά μέτρα τα δικαιώματα των Εβραίων.

... στην εσχάτη των ποινών

Επειδή μερικοί, διακατεχόμενοι από την πλάνη των ανόσιων μουσάρων Ελλήνων, συνελήφθησαν να διαπράττουν εκείνα που δικαιολογημένα εξοργίζουν τον φιλόανθρωπο Θεό, [...] αυτοί θα υποβληθούν στην αντίστοιχη τιμωρία και μάλιστα με πνεύμα επιείκειας [...] αν επιμείνουν στην πλάνη των Ελλήνων (εννοεί τους ειδωλολάτρες), θα υποβληθούν στην εσχάτη των ποινών.

Ιουστινιάνειος Κώδικας 1.10

Κι αν κάποιος απ' τους αιρετικούς
τολμήσει να κτίσει έναν χώρο για να
στεγάσει τη λαθεμένη πίστη του ή
κάποιοι Ιουδαίοι τολμήσουν να κα-
τασκευάσουν καινούρια συναγωγή,
η τοπική αγία εκκλησία, κάνοντας
χρήση της εξουσίας της, να επιβάλει
ποινή για τα κτίσματα αυτά.

Νεαρά 131

Ο Ιουστινιανός και η συνοδεία του,
Άγιος Βιτάλιος της Ραβέννας (6ος αι.)

Προτάσεις για εργασίες και δραστηριότητες στην τάξη

- 1. Συζήτηση μεταξύ χριστιανών και εθνικών μετά την ανακήρυξη του Χριστιανισμού ως επίσημης θρησκείας. (Τεχνική: «Συλλογικός Ρόλος»)**
- 2. Σε συνεργασία με τον/την διπλανό/ή σας υπογραμμίστε εκείνα τα σημεία του διατάγματος των Μεδιολάνων που καταργούνται με το διάταγμα του Θεοδοσίου και τους νόμους του Ιουστινιανού. Προσπαθήστε να εξηγήσετε για ποιους λόγους οι αυτοκράτορες εξέδωσαν αυτούς τους νόμους.**

3. Περιγράψτε, παρατηρήστε λεπτομέρειες και ερμηνεύστε την ψηφιδωτή παράσταση του Ιουστινιανού στον Άγιο Βιτάλιο της Ραβέννας. (Τεχνική: Artfull Thinking «Παιχνίδι Επεξεργασίας».)

III. Η Εκκλησία οργανώνεται Από την «Εκκλησία του Δήμου» στην «Εκκλησία του Χριστού»

Εκκλησία του Χριστού με κέντρο την Ευχαριστία

Ο όρος «εκκλησία» που διάλεξε ο Χριστιανισμός για να δηλώσει την ιστορική υπόστασή του, υπενθυμίζει και πάλι την πολιτική ζωή των Ελλήνων. Η λέξη «εκκλησία» σημαίνει την επίσημη και κατά τακτά διαστήματα συνέλευση των πολιτών μιας πόλεως, για να λάβουν σοβαρές αποφάσεις. Οι χριστιανοί συμπληρώνουν: «εκκλησία του Θεού» ή «εκκλησία του Χριστού», δηλώνοντας ότι η πηγή της δικής τους Εκκλησίας δεν είναι ο δήμος, αλλά ο Θεός. Στα Ιεροσόλυμα μετά την Ανάληψη του Ιησού Χριστού, η πρώτη εκκλησία

οργανώνεται με βάση τα ελληνικά πρότυπα. Η εκλογή του Μαθθία στη θέση του Ιούδα ως δωδέκατου αποστόλου γίνεται με κλήρωση κατά τον ίδιο τρόπο που προβλέπει το αθηναϊκό πολίτευμα. Το κέντρο της ζωής των πρώτων χριστιανών ήταν η σύναξη, η συγκέντρωση των χριστιανών για να τελέσουν τη Θεία Ευχαριστία. Χωρίς αυτή τη σύναξη της Ευχαριστίας δεν μπορούσε να λειτουργεί η Εκκλησία.

**Μητροπολίτης Περγάμου
Ιωάννης Ζηζιούλας, Ελληνισμός
και Χριστιανισμός. Η συνάντηση
των δύο κόσμων**

Περιγραφή της πρωινής ευχαριστιακής σύναξης

Και κατά την λεγόμενη ημέρα του ηλίου -Κυριακή- συγκεντρώνονται όλοι, όσοι κατοικούν στις πόλεις ή στην ύπαιθρο, και διαβάζονται τα απομνημονεύματα των αποστόλων ή τα συγγράμματα των προφητών, μέχρις ότου είναι δυνατό. Έπειτα, όταν σταματήσει εκείνος που διαβάζει, ο προϊστάμενος με λόγια συμβουλεύει και προσκαλεί να μιμηθούν όλοι αυτά τα καλά. Έπειτα σηκωνόμαστε όλοι μαζί και προσευχόμαστε και όπως προαναφέραμε, όταν σταματήσουμε την προσευχή, προσφέρεται ψωμί και κρασί με νερό και ο προϊστάμενος και πάλι απευθύνει προσευχές και ευχαριστίες, με όση δύναμη έχει, και ο λαός συμμετέχει λέγοντας «Αμήν»

και ακολουθεί η διάδοση και η με-
τάληψη στον καθένα αυτών για τα
οποία ευχαριστήσαμε και σε αυτούς
που δεν ήταν παρόντες στέλνονται
μέσω των διακόνων.

Ιουστίνος, Α' Απολογία

Χριστός η Άμπελος, Θεοφάνης ο
Κρης (1550)

Εικόνες για την Εκκλησία

Πολλές φορές η Εκκλησία, όταν χρειάστηκε να περιγράψει εμπειρίες ή έννοιες δυσνόητες για τους απλούς ανθρώπους, αλλά σημαντικές για όλους τους πιστούς, κατέφυγε στη γλώσσα της τέχνης, και ιδιαίτερα της εικόνας. Άλλωστε, και ο ίδιος ο Χριστός συνήθιζε, όταν μιλούσε στους ανθρώπους, να χρησιμοποιεί εικόνες ή παραβολές (καθημερινές παραστατικές ιστορίες).

Από την Καινή Διαθήκη

Μείνετε ενωμένοι μαζί μου. Τότε θα είμαι κι εγώ ενωμένος μαζί σας. Όπως η κληματόβεργα δεν μπορεί να καρποφορήσει από μόνη της αν δεν είναι ενωμένη με το κλήμα, το ίδιο κι εσείς αν δεν μείνετε ενωμένοι μαζί μου. Εγώ είμαι το κλήμα, εσείς οι κληματόβεργες.

Ιω 15, 4-5

Ο Χριστός μοιάζει με το σώμα, που ενώ είναι ένα έχει πολλά μέλη. Και όλα τα μέλη του σώματος, αν και είναι πολλά, αποτελούν ένα σώμα. Κι εμείς όλοι, είτε Ιουδαίοι, είτε μη Ιουδαίοι, είτε δούλοι είτε ελεύθεροι, γίναμε με το βάπτισμα δια του ενός Πνεύματος ένα σώμα και όλοι ποτιστήκαμε από ένα και το αυτό Πνεύμα.

Α Κορ 12, 12-13

Προτάσεις για εργασίες και δραστηριότητες στην τάξη

- 1. Εξηγήστε τη φράση: «χωρίς τη σύναξη της Ευχαριστίας δεν μπορεί να λειτουργεί η Εκκλησία».**
- 2. Περιγράψτε με μια φράση το στοιχείο της Εκκλησίας που εκφράζουν οι εικόνες των κειμένων της Καινής Διαθήκης.**

Οι χριστιανοί, πολίτες ενός άλλου κόσμου

Η ζωή στις πρώτες κοινότητες

Όλοι όσοι πίστεψαν είχαν μια καρδιά και μια ψυχή. Κανείς δεν θεωρούσε ότι κάτι από τα υπάρχοντά του ήταν δικό του, αλλά όλα τα είχαν κοινά. Οι απόστολοι κήρυτταν και βεβαίωναν με μεγάλη πειστικότητα ότι ο Κύριος Ιησούς αναστήθηκε. Και ο Θεός έδινε σε όλους πλούσια τη χάρη του. Δεν υπήρχε κανείς ανάμεσά τους που να στερείται τα απαραίτητα. Γιατί όσοι είχαν χωράφια ή σπίτια τα πουλούσαν, και έφερναν το αντίτιμο αυτών που πουλούσαν και το έθεταν στη διάθεση των αποστόλων. Από αυτό δινόταν στον καθένα ανάλογα με τις ανάγκες του. Έτσι έκανε και ο Ιωσής, ένας λευίτης από την

Κύπρο, που οι απόστολοι τον ονόμασαν Βαρνάβα, όνομα που μεταφράζεται «ο άνθρωπος της παρηγοριάς». Αυτός είχε ένα χωράφι, το πούλησε και έφερε τα χρήματα και τα έθεσε στη διάθεση των αποστόλων.

Πρ 4, 32-37

Αν μετέχετε στο ίδιο πνεύμα, αν έχετε έλεος και στοργή, τότε γεμίστε την καρδιά μου με χαρά ζώντας με ομόνοια, έχοντας την ίδια αγάπη μεταξύ σας, έχοντας όλοι μια ψυχή, ένα φρόνημα. Μην κάνετε τίποτα από ανταγωνισμό ή από ματαιοδοξία, αλλά με ταπεινοφροσύνη ας θεωρεί ο καθένας ανώτερό του τον άλλο. Ας μη φροντίζει ο καθένας μόνο για ό,τι ενδιαφέρει τον ίδιο, αλλά και για ό,τι ωφελεί τους άλλους. Να υπάρχει μεταξύ σας το ίδιο φρόνημα που είχε κι ο Ιησούς Χριστός, ο οποίος,

αν και ήταν Θεός, [...] τα απαρνήθηκε όλα, πήρε μορφή δούλου κι έγινε άνθρωπος. και όντας πραγματικός άνθρωπος ταπεινώθηκε θεληματικά υπακούοντας μέχρι θανάτου, και μάλιστα θανάτου σταυρικού.

Φιλ 2, 1-8

Προτάσεις για εργασίες και δραστηριότητες στην τάξη

- 1. Εξηγήστε ποιος και γιατί προβάλλεται ως πρότυπο της χριστιανικής ζωής από τον Παύλο.**
- 2. Αφού διαβάσετε το κείμενο των Πράξεων, επινοήστε σε συνεργασία με τον/την διπλανό/ή σας έναν μικρό διάλογο μεταξύ των Αποστόλων και του Βαρνάβα, καθώς αυτός παραδίδει τα χρήματά του στην τοπική εκκλησία.**

3. Σε ομάδες και χρησιμοποιώντας λέξεις από τα κείμενα (π.χ. «όλοι μαζί», «ενωμένοι σαν ένα σώμα», «ομόνοια», «μια ψυχή, ένα φρόνημα», «όλα κοινά») δημιουργήστε μια μικρή ιστορία που να αναδεικνύει τη σημασία της ενότητας για τα μέλη μιας ομάδας ή κοινότητας στην οποία ανήκετε.

Κλήρος και λαός

Κείμενα από την Καινή Διαθήκη για τον κλήρο

Ο επίσκοπος, ως διαχειριστής του Θεού, πρέπει να είναι αδιάβλητος. να μην είναι υπεροπτικός, ευέξαπτος, μέθυσος, φιλόνικος και να μην επιδιώκει αθέμιτα κέρδη. Αντίθετα, πρέπει να είναι φιλόξενος, να αγαπάει το καλό, να είναι συνετός, δίκαιος, ευσεβής, να κυριαρχεί στον εαυτό του. να είναι προσηλωμένος στο κήρυγμα που συμφωνεί με τη διδαχή που μας παραδόθηκε και συνεπώς είναι αξιόπιστο. έτσι θα μπορεί και να καθοδηγεί σύμφωνα με τη σωστή διδασκαλία και να ελέγχει όσους είναι αντίθετοι σε αυτήν.

ΤΙΤ 1, 7-9

Το ίδιο και οι διάκονοι πρέπει να είναι σεμνοί, όχι διπρόσωποι, να μην έχουν το νου τους στο πολύ κρασί ούτε στο άνομο κέρδος. να κρατούν με καθαρή συνείδηση την πίστη που αποκάλυψε ο Θεός. Κι αυτοί όμως πρέπει πρώτα να δοκιμάζονται και όταν βρεθεί ότι δεν τους κατηγορεί κανείς, τότε μόνο να γίνονται διάκονοι. Το ίδιο και οι γυναίκες (εννοεί τις διακόνισσες) πρέπει να είναι σεμνές, να μην κακολογούν, να είναι προσεκτικές, άξιες εμπιστοσύνης σε όλα.

Α Τιμ 3, 8-11

Για τον επίσκοπο

Ο επίσκοπος κατά την άσκηση της εξουσίας του καθοδηγείται από τον χριστιανικό νόμο της αγάπης. Δεν είναι κάποιος τύραννος, αλλά ο πατέρας

του ποιμνίου του. Το κύρος που διαθέτει είναι ουσιαστικά το κύρος που διαθέτει η Εκκλησία. Όσα μεγάλα κι αν είναι τα προνόμια του επισκόπου, δεν είναι κάποιος που έχει τοποθετηθεί πάνω από την Εκκλησία, αλλά είναι αυτός που κατέχει ένα αξίωμα μέσα στην Εκκλησία. Επίσκοπος και λαός αποτελούν μια οργανική ενότητα, και κανείς δεν μπορεί να νοηθεί χωρία από τον άλλο. Χωρίς επισκόπους δεν μπορεί να υπάρξει Ορθόδοξος λαός, αλλά και χωρίς Ορθόδοξο λαό δεν μπορεί να υπάρξει αληθινός επίσκοπος.

**Κάλλιστος Ware (Ορθόδοξος
Βρετανός Επίσκοπος Διοκλείας),
Η Ορθόδοξη Εκκλησία**

Χαρίσματα στην υπηρεσία της κοινότητας

Οι χριστιανικές κοινότητες οργανώθηκαν από πολύ νωρίς. Σε κάθε τοπική Εκκλησία, εκτός από τον λαό (λαϊκούς), υπήρχαν ο επίσκοπος, οι πρεσβύτεροι και οι διάκονοι που είχαν την ευθύνη της και αποτελούσαν τον κλήρο. Ο επίσκοπος εκλεγόταν από τον κλήρο. Το έργο των κληρικών ήταν να τελούν τη Θεία Ευχαριστία και τα μυστήρια (λειτουργοί), να διδάσκουν τον λόγο του Θεού (διδάσκαλοι) και να φροντίζουν την πνευματική προκοπή των πιστών (ποιμένες). Κλήρος και λαός λειτουργούσαν ως ενιαίο σώμα και το κάθε μέλος ενεργούσε σύμφωνα με το χάρισμά του. Οι κληρικοί εκλέγονταν από τις κοινότητές

τους και μπορούσαν να είναι έγγαμοι.

Από τον 3ο αι. μ.Χ., οι επίσκοποι των μεγαλύτερων πόλεων ονομάστηκαν «μητροπολίτες», επίσκοποι δηλαδή της μητροπόλεως, της πρωτεύουσας μιας ρωμαϊκής επαρχίας. Από τον 5ο αι. μ.Χ., οι μητροπολίτες κάποιων πόλεων που ήταν σπουδαία κέντρα του Ρωμαϊκού κράτους ονομάστηκαν «πατριάρχες». Οι πόλεις αυτές που έγιναν και μεγάλα κέντρα του χριστιανισμού ήταν η Ρώμη, η Κωνσταντινούπολη, η Αλεξάνδρεια, η Αντιόχεια και τα Ιεροσόλυμα.

Προτάσεις για εργασίες και δραστηριότητες στην τάξη

- 1. Σε συνεργασία με τον/την διπλανό/ή σας, υπογραμμίστε στα παραπάνω κείμενα λέξεις ή φράσεις που παρουσιάζουν τον ρόλο των κληρικών. Ποιο χάρισμα αναδεικνύουν ως βασικό για έναν κληρικό και γιατί;**
- 2. Σε συνεργασία με τον/τον διπλανό/ή σας, υπογραμμίστε στο κείμενο του K. Ware τη φράση που δείχνει πώς εννοείται η εξουσία του επισκόπου. Συζητήστε πάνω σε αυτό;**
- 3. Εξηγήστε την έννοια του όρου «ποιμένας» ανατρέχοντας στην παραβολή του Καλού Ποιμένα (Λκ 15, 3-7).**

Κοινότητες μέσα στην έρημο: Μοναχισμός

Από τον 4^ο αιώνα, όταν άρχισε να εξαπλώνεται ραγδαία ο Χριστιανισμός σε ολόκληρη την αυτοκρατορία, μεγάλες ομάδες πληθυσμού βαπτίζονται, χωρίς όμως να συμμερίζονται πλήρως το χριστιανικό πνεύμα και τον τρόπο ζωής των πρώτων χριστιανών. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα πολλοί πιστοί να εγκαταλείπουν τον κόσμο και να αναχωρούν σε ερημικούς τόπους, για να αφιερωθούν στην προσευχή και να ζήσουν την αυθεντική χριστιανική ζωή. Αυτοί ονομάστηκαν αναχωρητές ή ερημίτες. Έτσι γεννήθηκε ο μοναχισμός, ως κίνημα διαμαρτυρίας προς το κοσμικό φρόνημα που φαινόταν ότι άρχισε να εισβάλλει

στην Εκκλησία μετά την αναγνώριση του Χριστιανισμού ως επίσημης θρησκείας.

Κοινοβιακός μοναχισμός. Η πνευματική πολιτεία της ερήμου

Εορταστική τράπεζα Ιεράς Μονής Ιβήρων για τη γιορτή των Θεοφανείων, φωτ. Στ. Καλαφάτης

Από πολύ νωρίς στους κύκλους των αναχωρητών έγινε κατανοητό ότι δεν μπορεί κανείς να προσεγγίσει τον Θεό ερήμην του πλησίον. Αυτό οδήγησε στην κοινοβιακή μορφή του μοναχισμού. Ο Παχώμιος ήταν ο πρώτος που ίδρυσε στην Αίγυπτο μοναστήρια, όπως τα γνωρίζουμε σήμερα. Στη συνέχεια, ο Μέγας Βασίλειος θεμελίωσε το κοινοβιακό σύστημα και καθόρισε τις βασικές αρχές του. Μεταξύ άλλων, όρισε ως προϋποθέσεις της μοναχικής ζωής την εγκράτεια, την υπακοή και την ακτημοσύνη. Επιπλέον, παρακινούσε τα μοναστήρια να φροντίζουν τους αρρώστους και τους φτωχούς, να ιδρύουν νοσοκομεία και ορφανοτροφεία, υπηρετώντας έτσι το καλό όλης της κοινωνίας. Η αγάπη του μοναχού απευθυνόταν σε κάθε άνθρωπο,

κάτι που το βλέπουμε κυρίως στους μοναστικούς κανόνες για τη φιλοξενία. Έτσι, οι γέροντες της ερήμου προσκυνούσαν τους επισκέπτες τους, αναγνωρίζοντας στο πρόσωπο κάθε ξένου και φτωχού τον ίδιο τον Θεό, ενώ οι αδελφοί του Παχώμιου έπλεναν τα πόδια των επισκεπτών.

Ο Μέγας Βασίλειος για το κοινόβιο

Ονομάζω λοιπόν εγώ το κοινόβιο τελειότατη μορφή κοινωνικής συμβίωσης, μέσα στην οποία δεν υπάρχει ο θεσμός της ιδιοκτησίας, δεν υπάρχουν διαφωνίες. επίσης κάθε αναταραχή και φιλονικία και έριδες βρίσκονται μακριά. Μέσα σ' αυτή την κοινωνία είναι όλα κοινά: κοινός είναι ο Θεός, κοινή η προσφορά και επιδίωξη της αρετής, κοινή η σωτηρία,

κοινοί οι πνευματικοί αγώνες, κοινοί οι πόνοι, κοινοί οι στέφανοι, ένας είναι οι πολλοί, και ο ένας δεν είναι μόνος αλλά μαζί με πολλούς. Ποια άλλη πολιτεία υπάρχει ισάξιά της; Τι υπάρχει περισσότερο ευτυχισμένο; Τι είναι τελειότερο από την επικοινωνία και την ένωση; Τι είναι θελκτικότερο από την ταύτιση των χαρακτήρων και των ψυχών; Άνθρωποι που ξεκίνησαν από διαφορετικά μέρη και χώρες, ταυτίστηκαν με τόση ακρίβεια, ώστε να είναι κατά κάποιο τρόπο μια ψυχή σε πολλά σώματα και τα πολλά σώματα να παρουσιάζονται ως όργανα μιας ψυχής. Ο άρρωστος σωματικά έχει πολλούς να συμπάσχουν μαζί του. Ο άρρωστος και εξαντλημένος ψυχικά έχει πολλούς που τον θεραπεύουν και με τη βοήθειά τους τον ανορθώνουν.

Μ. Βασίλειος, Ασκητικά Διατάξεις

Ι. Μ. Ξενοφώντος, Άγιον Όρος

Ο Άγιος Εφραίμ ο Σύρος (306 μ.Χ. – 373 μ.Χ.)

Ήταν ένας ασκητής που γεννήθηκε στη Νίσιβι και μόνασε στην Έδεσσα της Μεσοποταμίας. Παρά τη σκληρότητα της ασκητικής ζωής του, ήταν πάντοτε τρυφερός στις σχέσεις του με τους άλλους. Ακόμα και στις προτροπές του για μετάνοια δεν καταγγέλλει τους αμαρτωλούς, αλλά προσπαθεί να μαλακώσει τις καρδιές τους και να συγκινήσει τις ψυχές τους.

Για τον Εφραΐμ τον Σύρο

Ενώ λοιπόν ζούσε πάντα ησυχαστικά και στήριζε όσους έρχονταν σ' αυτόν, για πολλά χρόνια, αργότερα βγήκε από το κελί του για την εξής αιτία. Όταν έπεσε μεγάλη πείνα στην Έδεσσα, επειδή συμπόνεσε την ύπαιθρο που χανόταν, πήγε στους πλούσιους και τους λέει: «Γιατί δεν ελεείτε τους ανθρώπους που πεθαίνουν, αλλά αφήνετε τα πλούτη σας να σαπίζουν προς κατάκριση των ψυχών σας;» Αφού σκέφτηκαν λοιπόν του λένε: «Δεν μπορούμε να εμπιστευτούμε κανένα να υπηρετήσει τους πεινασμένους· γιατί όλοι εκμεταλλεύονται την περίσταση». Τους λέει: «Εγώ πώς σας φαίνομαι;» Του λένε: «Σε ξέρουμε για άνθρωπο του Θεού». «Λοιπόν», τους λέει, «εμπιστευτείτε με· ορίστε, για σας χειροτονώ τον

εαυτό μου ξενοδόχο». Και αφού πήρε χρήματα και έκλεισε τις στοές, και έστησε περίπου τριακόσιες κλίνες, νοσοκομούσε τους πεινασμένους, θάβοντας όσους πέθαιναν, υπηρετώντας όσους είχαν ελπίδα ζωής, και γενικά παρέχοντας καθημερινά φιλοξενία και κάθε άλλη υπηρεσία, από αυτά που του έδιναν, σε όλους όσους έρχονταν στην πόλη λόγω της πείνας. Όταν πέρασε λοιπόν ένας χρόνος και ξαναγύρισε η αφθονία των αγαθών και όλοι γύριζαν σπίτι τους, αυτός μη έχοντας με τι να ασχοληθεί, κλείστηκε στο κελί του.

Παλλάδιος, Λαυσαϊκή Ιστορία

Η κοίμηση του Εφραίμ του Σύρου, Α. Παβίας (16ος αι.)

Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης (1748-1809)

Γεννήθηκε στη Νάξο και σπούδασε θεολογία στη Σμύρνη. Η μόρφωσή του, ωστόσο, περιελάμβανε και φιλοσοφικές, οικονομικές, ιατρικές και αστρονομικές γνώσεις. Χειριζόταν εξαιρετικά την ελληνική γλώσσα και γνώριζε γαλλικά, ιταλικά και λατινικά. Μόνασε στο Άγιο Όρος για 35 περίπου χρόνια. Αλληλογραφούσε με πολλούς λογίους της εποχής του και έγραψε πολλά βιβλία.

Από τους λόγους του Αγίου Νικοδήμου του Αγιορείτη

Ἄραγε, δεν είναι αξιοθρήνητο να βλέπει κανείς τόσους και τόσους αδελφούς να έχουν αφήσει τον κόσμο και να κατοικούν σε βουνά και σε σπηλιές για να σώσουν την ψυχή τους, να χύνουν ματωμένους ιδρώτες, να αγωνίζονται εντατικά με νηστείες, αγρυπνίες, κακοπάθειες, βαρυφορτωμένοι για να μεταφέρουν τις προμήθειες και το νερό τους, να πεζοπορούν σε δύσβατους τόπους και σε μονοπάτια σύρριζα σε γκρεμούς και, παρ' όλα αυτά, να τους βλέπει κανείς να τρέφουν στην καρδιά τους ένα φαρμακερό φίδι, δηλαδή το μίσος κατά των αδελφών τους; [...] Αδελφοί και πατέρες, αν δεν ξεριζώσετε το μίσος από την καρδιά σας

και δεν φυτέψετε εκεί την αγάπη, και αν δεν πάψετε να δυσφημείτε τους αδελφούς σας, να το ξέρετε -και συγχωρήστε μου την τόλμη- ότι μάταια κατοικείτε στα όρη και στα βουνά. Μάταιοι είναι όλοι οι ασκητικοί αγώνες, οι κόποι και οι ιδρώτες σας.

**Νικόδημος ο Αγιορείτης,
Ομολογία πίστεως, ήτοι
απολογία δικαιοσύνης**

Ο Άγ. Νικόδημος, Φ. Κόντογλου

116 / 30

Το πραγματικό χάρισμα του μοναχού

[...] δεν χωρίζουν δικαίους από αδίκους. Όλους τους θεωρούν δικαίους και καθαρούς. Δεν θεωρούν άλλους δικούς τους, καλούς, και άλλους ξένους. Πιο πολύ θεωρούν δικούς τους και οικείους τους ξένους, τους χαμένους και βασανισμένους, γιατί και τον ίδιο τον εαυτό τους τον θεωρούν χαμένο και ανάξιο. Μιμούνται αληθινά τον καλό ποιμένα, που «ήρθε να ζητήσει και να σώσει το χαμένο πρόβατο» (Λκ 19, 10).

**Αρχιμ. Βασίλειος Γοντικάκης,
Φως Χριστού φαίνει πάσι**

**Άθως, Τα χρώματα της πίστης, φωτ.
Σταύρος Καλαφάτης**

Προτάσεις για εργασίες και δραστηριότητες στην τάξη

- 1. Μετά από όσα διαβάσατε και συζητήσατε για τις εξελίξεις μετά την επισημοποίηση του Χριστιανισμού. Ποια χαρακτηριστικά της ζωής της πρώτης Εκκλησίας προσπαθούν να διασώσουν οι μοναχοί;**
- 2. Χωριστείτε σε μικρές ομάδες και προσπαθήστε να δραματοποιήσετε τη σκηνή της συνάντησης του Εφραίμ του Σύρου με τους πλούσιους της Έδεσσας, στηριζόμενοι στο κείμενο από τη Λαυσαϊκή ιστορία. Εμπλουτίστε τη σκηνή και με άλλα στοιχεία που θα επινοήσετε ως ομάδα. Στην ολομέλεια μετά την παρουσίαση των σκηνών, συζητήστε για την**

προσφορά αγάπης προς τον συνάνθρωπο, όπως την είδατε να φανερώνεται στις δραματοποιημένες σκηνές. (Τεχνική: «Δραματοποίηση»)

3. Διαβάστε προσεκτικά το κείμενο του Αρχιμ. Βασιλείου και συσχετίστε το με τα λόγια του Αποστόλου Παύλου: «κι αν έχω της προφητείας το χάρισμα κι όλα κατέχω τα μυστήρια και όλη τη γνώση, κι αν έχω όλη την πίστη, έτσι ώστε να μετακινώ βουνα, αλλά δεν έχω αγάπη, είμαι ένα τίποτα» (Α Κορ. 13,2). Σε συνεργασία με τον/την διπλανό/ή σας προσπαθήστε να εξηγήσετε γιατί η χωρίς όρια αγάπη είναι η σπουδαιότερη αρετή για έναν μοναχό.

**Στις κορυφές των βράχων, Μετέωρα,
φωτ. Κ. Μπαλάφας**

Πηγές εικονιστικού και λοιπού βοηθητικού υλικού

ΠΗΓΕΣ

**Αγία Γραφή, Ελληνική Βιβλική
Εταιρία, Αθήνα 1997.**

**Αγίου Πορφυρίου Καυσοκαλυβί-
του, Βίος και Λόγοι, εκδ. Ι.Μ. Χρυσο-
πηγής, Χανιά ¹¹2013.**

**Αγίου Φραγκίσκου της Ασίζης Άπα-
ντα. Αποτυπώσεις πνευματικής ζωής,
Εισαγωγή-μτφρ.-σχόλια Π. Αρ.
Υφαντής, εκδ. Μαΐστρος 2010.**

**Αμμιανός Μαρκελλίνος, Η ζωή και
το έργο του Ιουλιανού. Ιστορία 353-
378 μ.Χ., εκδ. «Εύανδρος», Αθήνα
2010.**

**Άννα Κομνηνή, Αλεξιάς, εκδ. Γε-
ωργιάδη, Αθήνα.**

**Αυγουστίνος Ιππώνος, Εξομολο-
γήσεις, μτφρ. Φρ. Αμπατζοπούλου,**

εκδ. Πατάκη, Αθήνα τ. 1 1999, τ.2
2000.

Βασίλειος Καισαρείας, Ασκητικά Διατάξεις: PG 31, 1321-1428.

Ο ίδιος, Προς πλουτούντας: PG 31, 277-304.

Ο ίδιος, Προς τους νέους όπως αν εξ ελληνικών ωφελοίντο λόγων: PG 31, 563-590.

Ο ίδιος, Ότι ουκ εστιν αίτιος των κακών ο Θεός: PG 31, 329-354.

Γρηγόριος Ναζιανζηνός, Κατά Ιουλιανού Α': PG 35, 531-664.

Ο ίδιος, Εις εαυτόν: PG 35, 827-832.

Ο ίδιος, Περί φιλοπτωχείας λόγος: PG 35, 857-910.

Ο ίδιος, Επιτάφιος εις Μέγαν Βασίλειον: PG 36, 493-606.

Γρηγόριος Νύσσης, Τι των Χρι-

στιανών όνομα ή επάγγελμα: **PG 46, 237-250.**

Ο ίδιος, Περί θεότητας Υιού και Πνεύματος λόγος: PG 46, 553-576.

Δαυίδ Παφλαγόνος, Βίος Ιγνατίου Αρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως: PG 105, 487-574.

Ειρηναίος Λυώνος, Έλεγχος και ανατροπή της ψευδωνύμου γνώσεως: PG 7, 433-1224.

Ευσέβιος Καισαρείας, Εκκλησιαστική Ιστορία: PG 20, 45-906.

Ο ίδιος, Εισ τον βίον Κωνσταντίνου: PG 20, 905-1316.

Ο ίδιος, Εισ τον Κωνσταντίνον Τριακονταετηρικός: PG 20, 1315-1440.

Θεία Λειτουργία του Μ. Βασιλείου: Ιερατικόν, επιμ. Κων. Παπαγιάννη, εκδ. Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2002⁴, σ. 147-181.

Θεία Λειτουργία του Χρυσοστόμου: Ιερατικόν, επιμ. Κων. Παπαγιάννη, εκδ. Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2002⁴, σ. 109-144.

Ιουλιανός, Άπαντα 3. Κατά Γαλιλαίων Α' - Επιστολές, μτφρ. Θ. Γ. Μαυρόπουλος, Βουρνάς, εκδ. Ζήτρος, Θεσσαλονίκη 2012.

Ιουστινιάνειος Κώδιξ, Corpus Iuris Civilis, εκδ. Hugues de la Porte, Lione 1560.

Ιουστινιανός, Νεαραί: μετά παραπομπών εις τα σχετικά χωρία των Βασιλικών και της Εξαβίβλου του Αρμενοπούλου, Τύποις Εκδοτικής Εταιρείας, Αθήνα 1898.

Ιουστίνος, Απολογία Α': PG 6, 396A , 416C-420B.

Ο ίδιος, Απολογία Β': PG 6, 441-470.

**Ισαάκ του Σύρου, Τα σωζόμενα
ασκητικά, μτφρ. Καλλινίκου Παντο-
κρατορινού, Θεσσαλονίκη 1976
(φωτοτυπική ανατύπωση της εκδό-
σεως 1871).**

**Ιωάννης Χρυσόστομος, Λόγος εις
τον μακάριον Βαβύλαν: PG 50, 527-
534.**

**Ο ίδιος, Περί του μη δημοσιεύειν τα
αμαρτήματα των αδελφών, μηδέ κα-
τεύχεσθαι των εχθρών: PG 51, 353-
364.**

**Κλήμης Αλεξανδρεύς, Στρωματείς:
PG 8, 685-1382.**

**Μάξιμος ο Ομολογητής, Περί αγά-
πης εκατοντάδες α' - δ': Φιλοκαλία
B', 4-51.**

**Παλλάδιος Ελενουπόλεως, Λαυ-
σαϊκή Ιστορία: PG 34, 1001-1260.**

Συνέχεια Θεοφάνη, Corpus scriptorum historiae byzantinae, επιμ. Niebuhr Barthold Georg, τ. 45, εκδ. E. Weberi, Bonnae 1838.

Τάκιτος, Χρονικά, Εισαγωγή-μτφρ.-σχόλια Ν. Πετρόχειλος, εκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα 2012.

Τερτυλλιανός, Απολογητικός, Εισαγωγή-μτφρ.-σχόλια Α. Θεοδωράκης, εκδ. Κάκτος, Αθήνα 2004.

ΘΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ / ΔΟΚΙΜΙΑ

Αγουρίδης Σ., Ο Χριστιανισμός έναντι Ιουδαϊσμού και Ελληνισμού κατά τον Β' αι. μ.Χ., εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997.

Αρχ. Τιράνων Αναστάσιος (Γιαννουλάτος), Θεός εφανερώθη εν σαρκί..., εκδ. Μαΐστρος, Αθήνα 2006.

Αργυρίου Αστ., «Έκκλησία, Οίκουμένη, Πολιτική», στο Χαριστήρια στον

Μητροπολίτη Αδριανουπόλεως Δαμασκηνό, Αθήνα, 2007.

Αρχιμ. Σωφρόνιος, Ο Γέροντας Σιλουανός του Άθω, Ι.Μ. Τιμίου Προδρόμου του Έσσεξ, 1978

Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος, Συνάντηση με το Μυστήριο. Μια σύγχρονη ανάγνωση της Ορθοδοξίας, μτφρ. Πολυξένη Τσαλίκη-Κιοσόγλου, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 2011.

Αρχιμ. Βασίλειος (Γοντικάκης), Λειτουργικός τρόπος, Ι.Μ. Ιβήρων, Άγιον Όρος 2000.

Ο ίδιος, Φως Χριστού φαίνει πάσι, εκδ. Ι.Μ. Ιβήρων / Αρμός, Καρυές 2002.

Ο ίδιος, Το Κάλλος θα σώση τον κόσμο, εκδ. Ι.Μ. Ιβήρων, Άγιον Όρος 2005.

Garile A., «Ο αυτοκράτορας, οι σύνοδοι και η εκκλησιαστική τάξη», στο Π. Υφαντής (επιμ.), Χριστιανικός βίος και πολιτική εξουσία, εκδ. Αρμός, Αθήνα 2015, σ. 117-127.

Γλύκατζη-Αρβελέρ Ε., Η πολιτική ιδεολογία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, μτφρ. Τ. Δρακοπούλου, εκδ. Ψυχογιός, Αθήνα ⁴1992.

Η ίδια, Πόσο ελληνικό είναι το Βυζάντιο; Πόσο βυζαντινοί οι Νεοέλληνες;, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2016.

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τμ. Ζ΄, Εκδοτική Αθηνών, σ. 398-423.

Μητρ. Περγάμου, Ιωάννης (Ζηζιούλας), Ελληνισμός και Χριστιανισμός. Η συνάντηση των δύο κόσμων, εκδ. Αποστολική Διακονία, Αθήνα 2003.

Κογκούλης Ι.– Οικονόμου Χ.– Σκαλτσής Π., Το Βάπτισμα, εκδ.

Ο.Χ.Α. Λυδία, Θεσσαλονίκη 1002.

Κόλτσιου Α., «Η γλώσσα της χριστιανικής γραμματείας», Ιστορία της Ορθοδοξίας, τμ. 2, σ. 452-539.

Κόντογλου Φ., Η πονεμένη Ρωμιοσύνη, εκδ. Αστήρ, Αθήνα 1963.

Μαρκόπουλος Θ., στο σχολείο με ... χαρτί και καλαμάρι, εκδ. Καλειδοσκόπιο, Αθήνα 1999.

Ματσούκας Ν., Οικουμενική Θεολογία, εκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2005.

Νικόδημος ο Αγιορείτης, Ομολογία πίστεως, ήτοι απολογία δικαιοσύνης, Εν Βενετία 1819.

Ντεκάστρο Μ., Βυζαντινή Τέχνη. Οδηγός για παιδιά, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1990.

Η ίδια, Διαβάζοντας τις βυζαντινές εικόνες, εκδ. Νέοι Ακρίτες, Αθήνα 1992.

Παλιούρας Α., Εισαγωγή στη Βυζαντινή Αρχαιολογία, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1998.

Παπαδόπουλος Σ., Γρηγόριος ο Θεολόγος. Σπουδή του βίου και του έργου του, εκδ. Αρμός, Αθήνα 1991.

Παπαθανασίου Θ., Κοινωνική δικαιοσύνη και Ορθόδοξη Θεολογία. Μια προκήρυξη, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 2001.

Πατριαρχική Απόδειξις της Α.Π.Θ. του Οικουμενικού Πατριάρχου κ. Δημητρίου επί τοις Χριστουγέννοις», Εκκλησία 66 (1989).

Ράνσιμαν Σ., Βυζαντινός Πολιτισμός, μτφρ. Δ. Δετζώρτζη, εκδ. Ερμείας, Αθήνα 1978.

Ο ίδιος, Η βυζαντινή θεοκρατία, μτφρ. Ι. Ροηλίδης, εκδ. Δόμος, Αθήνα 1982.

Σιαμάκης Κ., Εξωχριστιανικές μαρτυρίες για το Χριστό και τους Χριστιανούς, εκδ. Ι. Μ. Εδέσσης, Πέλλης και Αλμωπίας, Θεσσαλονίκη 1995.

Σμέμαν Αλ., Για να ζήσει ο κόσμος, μτφρ. Ζ. Λορεντζάτος, εκδ. Αθηνά/σύνορο, Αθήνα 1970.

Ο ίδιος, Πιστεύω, μτφρ. Στ. Κομνηνός, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 1996.

Αρχιμ. Σωφρόνιος, Ο Γέροντας Σιλουανός του Άθω, έκδ. Ι.Μ. Τιμίου Προδρόμου, Έσσεξ Αγγλίας ²1978.

Υφαντής Π. Αρ., Όψεις και κριτήρια αγιότητας στην Ορθόδοξη Ανατολή και τη Χριστιανική Δύση, Ηράκλειο 2004.

Ο ίδιος, Κλήση, Πορεία, Μετοχή. Η πνευματική οντολογία της χριστιανικής αγιότητας, εκδ. Αρμός 2010.

Ware K., Αρχή Ημέρας. Η ορθόδοξη προσέγγιση της Δημιουργίας,

μτφρ. Ν. Τσιρώνη, Ιερόν προσκύνημα αγίου Γεωργίου του εν Ιωαννίνοις, 2007.

Ο ίδιος, Η Ορθόδοξη Εκκλησία, μτφρ. Ι. Ροηλίδης, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 1996.

Ο ίδιος, Ο Ορθόδοξος Δρόμος, μτφρ. Μ. Πάσχου, εκδ. Επτάλοφος, Αθήνα 1983.

Ο ίδιος, Πώς να εισέλθω στην καρδιά;, μτφρ. Π. Τσαλίκη-Κιοσόγλου, εκδ. εν πλω, Αθήνα 2015.

Ο ίδιος, «Διά της Δημιουργίας στον Δημιουργό», στο Ware K., Παπαθανασίου Α., Touraille J., Εκκλησία και Κόσμος, Κέντρο Μελετών Ι.Μ. Κύκκου, Λευκωσία 2002.

ΘΡΗΣΚΕΙΟΛΟΓΙΚΑ

Αρχιεπ. Τιράνων και πάσης Αλβανίας Αναστάσιος (Γιαννουλάτος), Ίχνη από την αναζήτηση του Υπερβατικού. Συλλογή θρησκευολογικών μελετημάτων, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 2004.

Ο ίδιος, Συνύπαρξη: Ειρήνη, φύση, φτώχεια, τρομοκρατία, αξίες, εκδ. Αρμός, Αθήνα 2015.

Ο ίδιος, Ισλάμ. Θρησκευολογική επισκόπησις, εκδ. Πορευθέντες, Αθήνα 2002.

Boonstra J., Jansen H., Kniesmeyer J. (Eds.), Antisemitism. A History Portrayed, Anne Frank Foundation, Gravenhage 1989.

Βούδας, μτφρ. Ν. Τσουκαλά, εκδ. Πλέθρον, Αθήνα 1985.

Εμρέ Γ., «Το Ντιβάν», ΣΥΝΑΞΗ τχ. 20, σ. 102-104.

Ζιάκα Α., "Η έννοια του σώματος στο Ισλάμ", στο Φιλία και Κοινωνία, Τιμητικός τόμος στον Γρ. Δ. Ζιάκα (επιμ. Π. Παχής), εκδ. Βάνια, Θεσσαλονίκη, 2008.

Η ίδια, "Μουσουλμανικές ρήσεις και κατανοήσεις περί θρησκείας και πολιτικής" στο Θρησκεία και Πολιτική, Συναντήσεις 6, Στ. Ζουμπουλάκης (επιμ.), εκδ. Άρτος Ζωής, Αθήνα, 2016.

Ζιάκας Γρ., Ισλάμ. Θρησκεία και Πολιτεία, εκδ. Κ. Σφακιανάκη, Θεσσαλονίκη ³2003.

Ο ίδιος, Θρησκείες και Πολιτισμοί της Ασίας, εκδ. Κ. Σφακιανάκη, Θεσσαλονίκη ²2008.

Klostermaier K., Buddhism. A Very Short Introduction, Oxford University Press, Oxford 1999.

Knott K., Hinduism. A Very Short Introduction, Oxford University Press, Oxford 2000.

Κομφούκιος, Ανάλεκτα, μτφρ. Σ. Χαλικιάς, εκδ. Ίνδικτος, Αθήνα 2001.

Μαριόρας Μ., Στα Μονοπάτια του Ισλάμ. Μουσουλμανικές προσεγγίσεις, εκδ. Πεδίο, Αθήνα 2014.

Miller J., Taoism: A Short Introduction, Oneworld, Oxford 2003.

Μπαγκαβάτ Γκιτά, Το θείο τραγούδι. Ανθολογία, μτφρ. Γ. Ζωγραφάκης, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα 1983.

Narayan R. K., Gods, Demons and Others, Penguin Books, 2001.

Ουπανισάδες. Ιερά ινδικά κείμενα, μτφρ. Σ. Σκαρτσής, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2009.

Paramhansa Yogananda, Αυτοβιογραφία ενός Γιόγκι, μτφρ. Ρ. Καρακατσάνη, εκδ. Κάκτος, Αθήνα 1991.

Pearl C. (Rv.) και Brookes R. S. (Rv), Βασικές Αρχές του Ιουδαϊσμού, μτφρ. Μ. Κρίσπης, εκδ. Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο Ελλάδος, Αθήνα 1997.

Ruthven M., Islam. A Very Short Introduction, Oxford University Press, New York 1997.

Solomon N., Judaism. A Very Short Introduction, Oxford University Press, 2000.

Τζελαλαντίν Ρουμί, Στον κήπο του Αγαπημένου, μτφρ. Κ. Κολύμβα, εκδ. Αρμός, Αθήνα 2003.

Το Ιερό Κοράνιο, μτφρ. Γ. Πεντάκης, εκδ. Δημιουργία/Α. Α. Χαρίσης, Αθήνα ²1995.

Το Ταό Τε Τσινγκ στα ελληνικά,
μτφρ. Δ. Πατσίλιας, εκδ. Καλέντης,
Αθήνα 2014.

Hattstein M., Ιστορία των Θρησκευ-
τών του Κόσμου, μτφρ. Δ. Ρισάκη,
εκδ. Ελευθερουδάκης, Αθήνα 2006.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ

Αμπατζοπούλου Φρ., Η λογοτε-
χνία ως μαρτυρία. Έλληνες πεζογρά-
φοι για τη γενοκτονία των Εβραίων,
εκδ. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη
1995.

Άντρις Ί., Ο θάνατος στον τεκέ
του Σινάν, μτφρ. Ζ. Μούτις, εκδ. Πα-
ρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1998.

Γκάρντερ Γ., Ο κόσμος της Σο-
φίας, μτφρ. Μ. Αγγελίδου, εκδ. Λιβά-
νης-Νέα Σύνορα, Αθήνα 1994.

Ελύτης Οδ., Ήλιος ο πρώτος, εκδ.
Ίκαρος, Αθήνα 1974

Ζέη Α., Ο μεγάλος περίπατος του Πέτρου, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2011

Καβάφης Κ. Π., Ποιήματα (1919-1933), τμ. Β΄, εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 1970.

Καζαντζάκης Ν., Ο Χριστός ξανασταυρώνεται, εκδ. Καζαντζάκη, Αθήνα 2010.

Καρούζος Ν., Τα ποιήματα, τ. Α΄, εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 1993.

Κάτζολα-Σαμπατάκου Β., Δε θέλω να μου λένε τι να κάνω, εκδ. Μίνωας, Αθήνα 2014.

Coelho P., Ο Αλχημιστής, μτφρ. Μ. Φερρέιρα-Χαδιρόγλου, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 1996.

Μουρίκη Κ., Ο Γκασμέντ με τη φλογέρα, εκδ. Παπαδόπουλος, Αθήνα 2004.

Μπόϊν Τζ., Το αγόρι με τη μπλε πιτζάμα, μτφρ. Α. Μοσχονά, εκδ. Κέ-

δρος, Αθήνα 2006.

Ντε Σαιντ-Εξιπερύ Α., Ο Μικρός Πρίγκιπας, μτφρ. Σ. Τσίρκας, εκδ. Ηριδανός, Αθήνα 1983.

Σαίξπηρ Ουιλ., Ο έμπορος της Βενετίας, μτφρ. Ε. Μπελιές, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1999.

Σαρή Ζ., Ε.Π., εκδ. Πατάκη, ²⁶Αθήνα 2016.

Η ίδια, Ο κύριός μου, εκδ. Πατάκη, Αθήνα ¹⁷2016.

Σβορώνου Ε., Σκληρό καρύδι, εκδ. UNHCR / Καλειδοσκόπιο, Αθήνα ²2016.

Τασιόπουλος Β., Γιατί απέναντι;, εκδ. Σύγχρονοι Ορίζοντες, Αθήνα 2013.

Το ημερολόγιο της Άννας Φρανκ, μτφρ. Ρ. Χάτχουτ, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2012.

Υφαντής Γ., Μυστικοί της Ανατολής, εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2000.

Χριστιανόπουλος Ντ., Οι προγραμματισμένοι στο χαμό. Ποιήματα Θεσσαλονικέων ποιητών για την καταστροφή των Εβραίων της Θεσσαλονίκης. Επιλογή, εκδ. Διαγώνιος, Θεσσαλονίκη 1990.

Yousafzai M., Με λένε Μαλάλα, μτφρ. Α. Κορτώ, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2015.

ΑΠΟ ΣΧΟΛΙΚΑ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΑ

Καριώτογλου Α. –Ροδίτης Γ., Εκκλησία μια νέα κοινωνία σε πορεία (Γ' Γυμνασίου), Ο.Ε.Δ.Β. Αθήνα ⁷1992.

Τσακτσίρας Λ. – Ορφανουδάκης Ζ. – Θεοχάρη Μ. , Ιστορία Ρωμαϊκή και Βυζαντινή (Β' Γυμνασίου), Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα ²⁴2005.

**ΥΠΕΠΘ/ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥ-
ΤΟ, Με το Χριστό στον αγώνα (Ε΄
Δημοτικού), Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα ²1995.**

ΠΗΓΕΣ ΕΙΚΟΝΙΣΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

Από βιβλία

**Αχείμαστου – Ποταμιάνου Μ.,
Βυζαντινές Τοιχογραφίες, Εκδοτική
Αθηνών, Αθήνα 1995.**

**Βοκοτόπουλος Π., Βυζαντινές Ει-
κόνες, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα
1995.**

**Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλο-
παίδεια, Οι Θρησκείες, τ. 21, Εκδοτι-
κή Αθηνών, Αθήνα 1992.**

**Engagement Calendar, Ημερολόγιο
Unicef, 1979.**

**Engagement Calendar, Ημεροδεί-
κτης Unicef, 1986.**

Ημερολόγιο 1996, Ι.Μ. Βατοπαιδίου, Άγιον Όρος.

Ημερολόγιο 2000, Ι.Μ. Βατοπαιδίου, Άγιον Όρος.

Καλαφάτης Σ., Άθως. Τα χρώματα της πίστης, εκδ. Άγρα, Αθήνα 2014.

Κόντογλου Φ., Έκφρασις της Ορθόδοξου Εικονογραφίας, Τόμος Α' και Β', εκδ. Αστήρ, Αθήναι, 1979.

Μπαλτογιάννη Χρ., Εικόνες Μήτερ Θεού, εκδ. Αδάμ, Αθήνα 1994.

National Geographic, Οι καλύτερες φωτογραφίες, εκδ. ΤΟ ΒΗΜΑ, Χ.Χ.

Ντε Σαιντ-Εξυπερί Α., Ο Μικρός Πρίγκιπας, μτφρ. Θ. Δαρβίνη, εκδ. Καθημερινή, Αθήνα 2016.

Ντουάνο Ρ., Icons, κείμεν. Ζαν-Κλωντ Γκωτράν, εκδ. Taschen/Γνώση, Χ.Χ.

Sullivan L. E., Η θρησκευτική παράδοση του Εβραϊσμού, μτφρ. Δ. Παπαβασιλείου, εκδ. Κυβέλη, Αθήνα, 2002.

Das Judentum, Text und Folien, Religionspädagogisches Seminar der Diözese Regensburg, 1994.

Der Islam, Folien und Erläuterungen, Religionspädagogisches Seminar der Diözese Regensburg, 1993.

Εικονιστικό Υλικό από το ΙΕΠ για το μάθημα των Θρησκευτικών

Θ 1: Σύμβολα κατακομβών - Κατακόμβη Αγ. Καλλίστου

Εικονιστικό Υλικό από το Διαδίκτυο

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 1

- Φωτογραφία ενότητας
<https://gr.pinterest.com/pin/466192998901094943>
- Άννα Φρανκ
<http://www.historyextra.com/article/people-history/7-facts-anne-frank-diary-life-house>
- Η γιορτή, Μπ. Πυλαρινός
http://pilarinos.blogspot.gr/2008/10/blog-post_19.html
- Ο λευκός άγγελος, Ιερά Μονή Μιλέσεβα
<http://www.romfea.gr/psaltiki-kai-politismos/12587-eisagogikai-kalosorisma>

- Η μεταστροφή του Απ. Παύλου,
Oleg Shurkus
<https://gr.pinterest.com/garykonovacik/christs-apostles/>
- Ο Απ. Παύλος συγγράφει τις επιστολές του, Valentin de Boulogne
<http://www.jesuswalk.com/philippians/artwork-st-paul.htm>
- Ο Ιουστινιανός και η συνοδεία του, Άγ. Βιτάλιος Ραβέννα
<http://www.wikiwand.com/el>
- Κωνσταντινούπολη
<http://www.newsbomb.gr/ellada/ethnika/story/700167/san-simera-h-alosi-tis-konstantinouypolis>
- Βασιλική της Τριερ
<https://selidesistorias.wordpress.com/2015/02/26/από-τη-ρώμη-στο-βυζάντιο-μέρος>

- **Χριστός η Άμπελος, Θεοφάνης ο Κρης**
<http://www.pi-schools.gr/lessons/aesthetics/eikastika/afises/index.php?id=25&v=21>.
- **Μ. Ξενοφώντος**
https://panosz.wordpress.com/2013/03/08/agion_oros-15/
- **Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης, Φ. Κόντογλου**
<http://www.alavastron.net/2016/06/Index-Nikodimos-Exomologitarion.html>
- **Στις κορυφές των βράχων, Μετέωρα, φωτ. Κ. Μπαλάφας**
<http://www.pentapostagma.gr/2013/10/kostas-mpalafas-fotografos.html>

περιεχόμενα

Θεματική Ενότητα 1

**Μεγαλώνουμε
κι αλλάζουμε**

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.